

ESTICA

A-291^a

Arveds Švābe

Kurzemes muižas tiesības

1931

Izdevis A. Gulbis Rīgā

Arveds Švābe

Kurzemes muižas tiesības

~~4-B~~
1893t

1931

Izdevis A. Gulbis Rīgā

ESTICA

A-291

A. Gulbja grāmatu spiestuve, Rīgā, Ansekļa ielā Nr. 9.

Ievadam

Kurzemes dzimtbūšanas tiesības tika kōdificētas kopā ar vispārējām (zemes) tiesībām 17. g. s. sākumā. Tie ir tā sauktie Piltenes (1611. g.) un Kurzemes (1617. g.) statūti, kas starp citu satur arī noteikumus par dzimtkunga privāto varu (de potestate privata). Protams, šais kōdekos velti meklēt dzimtbūšanas tiesību sistēmu; tas, acīmredzot, nav bijis kōdifikatoru spēkos. Sistēmas vietā viņi apmierinājās ar 15—16. g. s. bēgļu gūstīšanas un izdošanas praksē izstrādātiem noteikumiem, dodot tiem vienīgi citu juridisku pamatojumu, kas izteikts vārdos „privātā vara“. Ja sākumā dzimtbūšana bij tikai publiski tiesiska novada būšana, t. i. zemes kungs valsts interesēs aizliedza arkla vīriem (saimniekiem) patvaļīgi pamest postā tēva mājas, līdz ar to viņus piecietinādams pie kunga novada, tad tagad dzimtkunga un viņa varā nodoto dzimtlaužu attiecības apspriežamas ne vairs tik daudz pēc vispārējām zemes tiesībām, cik pēc īpašām privāttiesiskām normām, kuŗas zinātnē sauc par muižas tiesībām (Hofrecht), jo šo tiesību novads sakrīt ar muižas novadu. Pēc Kurzemes zemes tiesībām (§ 63) „katrs kungs var saviem dzimtlaudīm noteikt īpašus likumus (peculiare leges) publisko tiesību robežās.“

Šo zemes tiesību piešķirto likumdevēja varu muižas novadā vispirms izlietoja lielākais Kurzemes muižnieks — hercogs, izdodams saviem zemniekiem un muižas ierēdņiem tā sauktos „amata noteikumus“ (Amts-Ordnung), kas dažreiz bij ļoti plaši (piem., hercoga Jēkaba noteikumi 1663. g. aptver 124 pantus). Hercoga paraugam sekoja citi dzimtkungi, pie kam 18—19. g. s. ieviešas parādums latviski sastādītās muižas tiesības iespiest rakstos, lai šādā veidā tās varētu izdalīt muižas ļaudīm un pagasta zemniekiem, un lai pēc tam viņi nevarētu vairs atrunāties ar likuma nezināšanu. Tā kā Gotharda Ketlera privilēģija (1570. g.) Kurzemes muižniekiem deva arī augstāko un zemāko tiesas varu pār muižas novada ļaudīm, tad šādas privāti izdotas „muižas tiesas“ bieži vien satur svarīgas materiālas un procesuālas normas krimināl- un civiltiesību laukā, kas met pavisam citu gaismu uz dzimtkunga un dzimtlaužu attiecībām zemnieku brīvlaišanas priekšvakarā nekā parasts domāt un mācīt, sekojot ļoti īsi, nepilnīgi un pārāk dogmatiski sastādītiem Piltenes un Kurzemes statūtu noteikumiem par dzimtkungu „privāto varu“. Šo starpību varētu formulēt arī vēl šādi: zemes tiesības („statūtos“) redzam dzimtbūšanu no romiešu tiesību doktrīnas vie-

dokļa, bet muižas tiesībās dzimtbūšanu kā Kurzemes lauku dzīves formu.

Cik zināms, Kurzemē šādu rakstos iespiestu muižas tiesību ir bijis vairāk nekā desmit. Tā kā šie teksti tagad ir ļoti liels bibliogrāfisks retums, un vairums no tiem nav vairs vēlāk pārspiesti, tad izdošu no jauna deviņas muižas tiesības. Līdz ar to izsaku pateicību Rīgas Vēstures un senatnes pētitāju biedrībai un Latvijas Valsts bibliotēkai par šo pārspiesto tekstu oriģināliem.

A. Teksti:

I.

Strutteles walstas liffumi¹

kas no mannim

Franz Alexander Ernsts Grand

strutteles walstas dsimts-lunga

fadohmati

un us mannu kauschu labbumu

noraugahs

ka tee

wisseem manneem dsimts-kaudim sinnami un

istweenam lassami buhtu, esmu es gahdajis,

ka wiini schinnis rakstos eespeesti

taptu.

1793.

Tas wiffu-augstatajs hauflis irr:

Tew buhs Deetu, tawu Kungu mihloht no wiffas firbs, no

wiffas tawas dwehseles, un no wiffa tawa prahta,

un

tas ohtrajs tam lihds:

Tew buhs mihloht tawu tuwaku ka few paschu.

Juhs wiffi manni draugi un behrni!

Manna leelaka ruhpa us to stahw, ka juhfu starpa deewabihjashana, labbi tiffumi in gohda prahts atrasts in redsamš taptu; zaur ko pee jums latne in labbaklahshana, un kas wehl wairak, Deewa smehtiba raffeš. Kad ikfats pehz Deewa un tahš zilwezigas wiršibas liffumeem dsihwo un pareiši darra, kad wiffi darbi labba šianā noteef, tad arri meerigi, glihšči in rohmi fatwas deemas nobšihwoš. Tee nebehdneeki un blehšči tohp kaunā likti un zeešch šahpeš; tas taišnš zilwešš fadsihwo gohdu in preeku, ir pee šaweem behrneem. Ša nu wisseem manneem kaudim labbi flahtohs, esmu es šcho teešas grahmatu farafstijis in juhfu rohsahm eedewis. Tas man par leelu preeku buhs, kad juhs mannus liffumus labba šianā likteet, in tabapehz par gohdigeem kaudim fluhšteet.

1. Šar wiffahm leetahm gribbu es, ka deewabihjashanai, taišnibai in uštizšibai manna teešā buhs waitotees. Šapehz buhs tehtweem in mahtehm par to gahdaht, ka tee fatwus behrnus eefšch deewabihjashanas in labbeem tiffumeem

¹ Struteles valsts likumi iespiesti Jelgavā un aptver 1 nepaginētu drukas loksnī oktāva formātā. Pārspiests pēc eksemplāra, kas glabājas Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrībā (Bibliothek der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde). Šo darbu atzīmē Napirskis savā Chronologischer Conspekt der Lettischen Literatur 1587—1830 128. lp. kā Nr. 175.

usaubfina. Saimneekam buhs ar faimi un behrneem rihtôs in waffarôs Deetvu peeluhgt, in iſſwehtdeenâs tohs baſnizâ fuhtih̄t pee Deetva wahredu flauſiſchanas.

2. La ſwehta deena, no Deetva eezelta, irr no firde ſwinnama, in deetva-bihjigi ar Deetva luhgſchanahm, ar Deetva dſeeſmahm, ar ſpreddiſa flauſiſchanu jeb laſſiſchanu pawaddama. Sewiſſi buhs teem wezzakeem fatvus behrnus waddiht Deetva namnâ, ka tee preeſſi altara nahfdami eeſſi teem tizzibas gab-baleem to friſtitu lauſchu warr eemahziti fluht.

3. Spreddiſa laiſa ne irr brihtw ne weenam bes leelas waijadſibas no baſnizas iſeet. Teem waggareem buhs tohs, kas frohgâ fehſi, jeb zittur bleh-kojahs, us baſnizu paſtubbinah̄t, in tad tee wahrdam ne flauſa, buhs teem tohs ſinnâ liſt, pee mannim apfuhtdeht, ka es tohs warru pahrmahzih̄t.

4. Par teeſneekem eſmu zehlis trihs gohdigus ſaimneekus, diwi waggarus in manas leelas muſiſchas in leiſes muſiſchas meierus.

5. Tahs teeſas buhs tiſ reiſ turreht, zeekreiſ tee teeſneeki taps fa- aizinati. Ad weens ſlimmibas deht ne warretu nah̄t, tad peezeem teeſneekem irr ja-ſpreeſi.

6. Am jeb kahda ſuhdſeſchana irraid, jeb zitta waijadſiba, tam buhs to paſchu pee laiſa meieram eeteiſt, ka tohs teeſneekus labbâ laiſa warr ſa-aizinah̄t.

7. Das preeſſi teeſas tohp aizinah̄ts, tam buhs tuhdaſ bes fatweſchanas nah̄t; kas ar labbu ne nah̄t, tas irr atweddamus un par to neſlauſiſchanu pahrmahzams.

8. Teem teeſneekem buhs iſweenu zilweſu ſkaidri un rahmi iſflauſiſt, pehz tahm gaudahm, tahs runnas un waijadſibu labbi iſmeſleht, iſdiſbi-nah̄t un apdomah̄t; in tad iſweenam to teeſu tâ jaſpreeſi, ka wianni to preeſſi Deetva in mannim dohma atbilddeht.

9. Ko tee teeſneeki weenâ prah̄tâ ſpreeſi, pee ta buhs palift un tas ja-noteek; arridſan tad, kad iſchetri teeſneeki weenadi ſpreeſi.

10. Pah̄r wiſſahm ſuhdſeſchanaahm, wainahm, waijadſibahm un bleh-diſbahm ſtarp manneem laudim buhs ſchai teeſai ſpreeſt; bes tahm wainahm pee muſiſchas darbeem, pah̄r furzeem meieris un waggari ſpreebiſs.

11. Pehz ka tahs wainas leelumus un gruhtiba irraid, pehz ta tai teeſai arridſan to ſtrahpi janopreeſi; bet tomehr ne wairaf, ka ar pah̄tagu diwi deſmits ſtrehtus, un ar rihtſtehm feſchus pah̄rus.

12. Tas arr warr notiſt, ka kahda waina tiſ leela, ka ſchi ſtrahpe to ne atlihdſina; tad buhs teem teeſneekem pee man, ka tam diſimts-ſungam padohmu meſleht.

13. Weenam no teem waggareem buhs allaschin pee rohtas buht, un to noſpreeſtu ſtrahpi tuhlin iſdarriht.

14. Weens jauneklis, kas pirmâ reiſe wainâ ſkuis, jeb no zitta us ne-labbu darbu willinah̄ts, tas jo weegli, bet wezz blehdis jo aſch̄t ſohdamus.

15. Ad jauneklis jeb wezz, kas zittah̄rt gohdigs irr redſehts un atrah̄ts tappis, netiſſi eeſſi kahdas majas wainas eeſrittis, peedohſchanu luhdſahs un labbaſu diſiwoſchanu apſofahs; tam ta teeſa warr peedoht, un to ſtrahpi atlaift.

16. Wiſſi, kas plih̄teſchanai padohdahs, un pa deenahm frohgôs fehſi, taps zeeti ſohditi; un ja tee ſaimneeka ſahrtâ buhtu un ne labbojahs, kalpa ſahrtâ nolifti un no mahjuweetas iſlifti taps.

17. Ad no leelas dſerſchanas tahds plih̄tneekus ſlims tappis, un dakteris

parahda, ka tahdom ne warr lihdselt ta labbad, ka winjch tahs eefchjas zaur leelu brandwihna dserfchanu maitajis — tad tahds nomirst, tad winna meefahm ne buhs pee zitteem gohdigeem mirroneem fapfehth paglabbatahm kluht; bet ka fepfatvam pee fatwas pafchjas meefas bes basnizas pulstenu swannifchanas in bes dseedafchanas purwé apraftam tapt.

18. Kas kildes zell — kas kaujahs — kas pahr nowaddu aisbehg — kas par dumpineefu zellahs — kas ar pesteeem pinnahs; kas kaiminu jeb murfchjas laufus, plawas, dahrfus, lezzeflus, bishu kohfus maita — tas ne irr taupamis, bet wafai strahpejams pehz tahs wainas leeluma in gruhtibas.

19. Kad kahda meita no puifcha apgruhtinata tappufi un winna to pee laifa murfchâ jeb kaimneezei, jeb raddineezei irr eefazzijufi, un to ne irr apflehpufi; tad puifcham ar to meitu pee laifa zaur lauloſchanu ja-faeet irr, ja tas ne noteet. tad buhs tai teefai strahpes meetâ noſpreest, zeef gaddus tam puifcham par ta behrna pahrtifchanu buhs gahdaht, un zeef ifgaddâ ja-dohd irr.

20. Panemtas un noſagtas ir zellâ pazeltas leetas irr ja-atdohd. Ja winnas jaw isklaiditas, katfchu tahs leetas wehrts ja-atlihdſina, in tam ſaglam ihpatta strahpe ja-noſpreesch. Wſchi ſohdams irr, kas nammus, flehtis, ſtallus, ſchuhnus, rijas, dahrfus, laufus, dihtus, plawas, feenu faudſes, bishu kohfus, arflus, iskaptus, zirrus jeb zittu kahdu darba rihtu in mantas paſohg.

21. Kad kahda ſagta leeta ſinnama tohp, in weena kaimneeka mahjâs tohp atraſta, un kaimneeks to ſinnajis murfchâ ne irr teizis — tad ne ween ſaglis fatou nopelnitu strahpi dabbuhs, bet arri kaimnoeks bes ſchehlaſtibas no mahjuweetas taps iſliſts.

22. Tapat arwidſan zitteem mahju laudim notifs, furxeem labba ſinna no tahs noſagtas leetas bija, un to ne pee laifa irr tekfufchi; tohs buhs ka pafchu ſagli teefah: jo tas flehpejs iif labb, ka tas nehmejs.

23. Wiſſeem manneem frohdſineekeem ganna brihw irr, tahs leetas, kas winneem us pahrdohfchanu tohp atneſtas, pretli nemt; bet nomanna winai, ka tahs irr ſagtas, tad buhs tuhlin to murfchâ paſazziht, un arri tohs laudis iſteift, kas pahrdewufchi. Ja tee to ne irr darrijufchi in ſinnams tohp, ka winai paſagtas leetas fleppeni pretti nehmuſchi, tad taps, tad wahzeefchi irr, tuhda no frohga iſmeſti, ja tee ſemneeki irraid, tad ta teefa pahr winneem ſpreedihſ — bet abbeem ar fatou mantu par tahm ſagtahm leekahm atbrildeht buhs.

24. Ifſatram kaimneeka dehlam, kas pa-gohdam dſihwojis, ne kahdu blehdibu jeb ſahdſibu ne darrijis, tam buhs fatwa tehwa mahjuweetu dabbuht. ka tehws to nowehlejis.

25. Bet teem, kas pee mannahm flehtim, rijahm jeb zittahm leekahm kahdu blehdibu un wiltibu darrijufchi; teem ne buhs muſhcham kaimneeka kahrtâ kluht, nedſ kahdu buhſchanu dabbuht.

26. Teem teefneekeem, wirſneekeem un uſtraugeem, kas mannâ wahrda eezelti irr, buhs paklauſiht in gohdu doht; kas ſcheem pretti turrahſ, winnus gahna, in ne klaufa, pahr to es patſ, ka dſimts-lungs, ſpreedifchu.

27. Wiſſeem murfchjas darbeem buhs waſſarâ ar faules lehſchanu ſahftees, un pee faules noeſchjanas beigtees; pee tahm ihſahm deenahm ruddeni in ſeemâ, deenai auſtoht, un gaiſmai beidſohht.

28. Pee apkohpſchjanas mannu leetu in darbu, dohmu es wiſſeem manneem uſtraugeem wallas, weenam nebehdneekam, tad tas us wahrda ſtubbinaſchjanas neprohtahs, peejus jeb ſefchus zirteenus ar pahtagu muggurâ doht, in

ja tas pretti turrahs, jeb gahna, buhs tam ar fchetreem pahreem rihtstu fchau-
stam tapt.

29. Teem waggareem in rihtureem buhs fatu burtakohku usgreeschanu
tafnigi peefohpt, in ja wiaki pee flehtim in rijahm kahdu blehtibu in sahdsibu
panahkufchi, to tuhlin wannim eeteift. Kad teem waggareem in rihtureem tohp
parahdihts, ka pafchi mainigi, tad taps tee zeeti fohditi in no mahjutweetas
ismesti.

30. Kad fainneeks fatam kalpam jeb purfcham firgu pehz muifchas darba
in flauifchanas bewis, un tas fcho firgu bes prahta dsenn jeb zaur ne-apdohemigu
tulshanu in fliftu fohpfchanu to lohpinu famaitajis irr; tad buhs wiinam fcho
faiitu tam fainneefam ar to puffi fatwas bandas aismaffahpt.

31. Kad peegulneefi jeb ganni firgus, lohpus, awis, zuhkas muifchas lab-
bibâ jeb plawâs eelafch, in tee fihleti tohp; tad buhs par teem leeleem lohpeem
mahrfu, un par teem fihfameem wehrdinu par fatru gabbalu maffahpt, in tam
gannam ihpafchi ja-zeefch strahpes.

32. Teem flimneem ne irr brihm, few mahjâs sahlotees, jeb pee puhfch-
letajeem in tahdeem eet, kas sahlu finnas ne proht; fainneefam buhs no ta
flimma tuhlin muifchâ fianu doht; ja tas ne noteef, in flimneeks flittaks tohp,
tad fainneefam ja-awbild par to, in ja labban tas flimmajis nomirft, tad jo lee-
lafa strahpe wiinam buhs.

33. Alwasfarôs no leeldeenâs fwehtkeem lihds wezzeem Jehfabeem buhs if-
fatram funnam mannâ nowaddâ labs bluffis ar frusta fohkeem pee kalfa peefests
buht; tad funs bes tahda fluhst redsehts, tad buhs tam, tam tas funs peeberr,
peezus sefferus strahpes maffahpt.

34. Ifleeldeenâs fwehtkôs buhs fainneefkeem tahs atflehgâs no teem
fchaujameem rihtkeem mannâ muifchâ nest, kas lihds wezzeem Jehfabeem turpat
taps glabbatas, ja ne notizzis, tad ta fchaujama rihte taps pagallam awnemta, un
fainneeks par to nepaflauifchanu taps pahrmahjâhts.

35. Wiffas dsihres un meelasti no fesdeena wakkara zaur fwehtu naffi
tohp zeeti aisleegti, bet tomehr irr ifweenam nowehlehts, kas hasnizâ hijis, to
pafchu deenu ween, un ilgafi ne, fatu Deewa dahwanu ar pateizigu firbi ar fa-
weem mahjas laudim un labbeem draugeem eeffch mihlestibas patehrehpt.

36. Wiffas dsihres ta irr turramas, ka Deewa dahwanas ne tohp isfchfchyr-
detas. Dafch labs zaur leelu tehreschamu parradôs un nabbadsibâ eefriht, jeb ne-
fpehj fatweem mahjas-laudim un faimoi tahs nopelnittas bandas un lohni goh-
digi nodohpt, neds arribfan faimoi ihstenu labbu barribu preeffchâ zelt. Tapehz
buhst tad teefai tam fainneefam, kas kristibas- jeb behru- dsihres ilgafi, ka weenu
deenu turr, un wairaf, ka weenu muzzu allus un feschus stohpus brandwihna
us iffatru no fchahm dsihreem patehre, trihs dahlerus noudâ strahpi nofpreest.

37. Tapat ja-dohd tam fainneefam trihs dahlerus, kas ilgafi ka diwi
deenâs kahju- dsihres turr, prohti weenu deenu bruhfes un weenu deenu bruhst-
gana nammâ, un kas iffurâ dsihres nammâ wairaf, ka diwi muzzas allus un
besmits stohpus brandwihna patehre. Kas wehl mafaf patehre, tahdu es par
gohdigu in prahfigu zilweku turr.

38. Mahjas- un faines- laudim ne irr brihm ilgafi kristibas- un behru-
dsihres turreht, ka weenu deenu, un wairaf ne buhs ka weenu puff muzzu allus

un pëezus stohpus brandwihna tehreht. Kas wairaf patehre, tam weenu dahleri naudas ja-dohd irr.

39. Tapat faines- laudim ne buhs ilgaf, fa d'wi deenas kashu- dsihres turreht, prohti weenu deenu bruhtes un ohtu bruhzganna nammâ. Un ne buhs wairaf, fa weenu muzzu allus un feschus stohpus brandwihna patehreht.

40. Schi nauda taps basnizas fungam eedohta, lai winfch ar to paschu dseefmu-grahmatas jeb zittas labbas grahmatas pehrt, furras winfch nabbageem behrneem in bahrineem isdallih's.

41. Kad weens fainneefs fatou flausfchanu ne spehj darriht, tad buhs tai teefai ismefleht to wainu wianna isnihfchanas. Irraid winfch zaur Deewa rihfsti pee laufeem un lohpeem peemeflehts tappis, tad gribbu es winnam atfal lihdsiht; bet irr winfch zaur flinkumu, leelu dserschanu, firgu mainifchanu jeb fliltu apstrahdaschanu fatou laurku nonihzis un parradôs eefrittis, tad winfch no taks mahjundeetas ismettams, un es zittu fainneefu eezelshu.

42. Tam fainneefam jeb fainneezei, kas fawam gahjeem un faimei ih-stenâ laikâ to schinni walstâ nospreestu lohni jeb drehbes ne dohd, jeb tahdu barribu ne fagahda, ar to zilweks pahrtitt warr, buhs tai teefai strahpes spreest, wiffwairaf pahr teem, kas behrnus ne apgahda.

43. Tai faimei buhs fainneefam in fainneezei tikfuschy passlawfht pee wiffeem mahjas darbeem. Ja weens dehl neflausfchanas in flinkuma no fainneefa apfuhdsihts taptu, tam labba pahrmahzifchana no mirifchas buhs gaidama.

44. Zeem falpeem un mahju-laudim buhs trihs gaddus weenâ weeta palift.

45. Kad fshahde pee labbibas jeb plawahm no faimitau lohpeem jeb zitteem laudim notiffufi, tad trim teefneefem buhs nolemt, kas par to mafajams.

46. Kad weens tehms nomirft un majus behrniaus atstahj, tad buhs tai teefai gahdaht, fa ta tehwa rohziha starp teem behrneem kaisni tohp isdallita, in gohdiga wihra rohka fkuhst eedohta. Zur flahht buhs wiffu mantu grahmatâ eerastihht, weens rostis taps raddeem eedohts, ohts muischâ glabbahhts, un kad tee behrni usaugufchi, buhs ifweenam fawa teefa sinnama.

47. Ugguni buhs ifweenam zilwekam labbi fargahht. Muischâs buhs teem waggareem us teem darbineefem luhfkoht, fa ne weens ar ugguni aplam dsihmo, jeb ar deggofchu pihpi apfahrt staiga. Tapat teem rijeneefem rijas ugguni pee leelas strahpes ja-farga.

48. Sehtâs buhs fainneefam par to gahdaht, fa winnu faimie nedf stakôs, nedf kuhhtis ar ugguni staiga, nedf pee mahjahm ar pihpi muttê strahda. Kas to ne apdohma, un pee ugguns-grehka wainigs tohp, taps muischâ afchi fohhdihhts.

49. Weidsoht darru es jinnamu, fa es tahdu kas fatou tehwo in mahiti ne irr zeenijis, fawus preefschneefus ne irr gohdâ turrejis, kas plihhte, sohg un blehdibu dsenn, ne maj ne warru mihleht nedf eeredseht, nedf kahdâ gohdâ zelt; un tapehz efmu es fchohs liffkumus, fa dsimts-fungs un waldbneefs schinni grahmatâ lizzis farastihht, fa schee, wiffeem manneem dsimts-laudim peeminneefchanâ paliftu, un ne weens ar nefinnafchanu manna prahta warretu aissbildinatees. Kas tohs tihfchi pahrfahps, tas teefam ne taps taupihhts. Bet kad wiffi fcho mannu padohmu mihligi peenems, tad tas augstajs kungs in Deewos ir juhs ir manni apfwehtih's.

Āa teem usraugeem in teefnefcheem labbi finnamš paliftu, fo wiini irr ſwehrejufchi, efmu es to ſwehrejchanu ſcheit klah't rakstōš lizzis eefpeest.

Āapreefch tappa ta dſeefma noſſeedata:

Uf Deemš, tu lehnigš Deemš,

Tu ſchehlaſtibas amots u. t. t.

Āehž tam usrunnaja baſnizas-kungs tohš usrauguš, lai tee labbi apzerre, fo wiini kohliſees in us fo wiini ſwehrejš; tad biž wiineem tohš wahrduš ittin ſkaidri iſfazziht, fā taš mahžitajš teem preefchā laffija, prohti:

Āa ſwehrejchana

Es M. N. ſwehreju preefch ta ſwehta Deewa, manna wiſſuwalditaja rad-ditaja, fā es tanni kahrtā, kurrā es eezeltš tappiš, taiſni griſbu dſihwoht. Manna zeeniga funga klehtiš, rijaš, laufuš, plawuš, tiſ labh wehrā nemt, fā mannaš paſčas mantas; un ja wehl kaš mannai apfohpſchanaſ tapt eedohtš, un kaš pee manna zeeniga funga labbuma peederr, to griſbu es pareiſi nofohpt, un wiſſu ſkaidri aiſfargah't. Tohš ſtrahdneefuš griſbu es uſſkubbinaht, ſatou darbu pareiſi un gohdigi paſbarriht. Ja es jeb kaſdu blehdibu, ſliktu darbu un ſahdſibu nomannu, ſajuhtu jeb eerangu, fā es to ne griſbu ſleht, nedš raudſiht uš raddibu in beedribu, het to ſliktu darbu, to blehdi in to ſagli mannam zeenigam fungam tuhlin beš kaſweſchanaš teitt un paſazziht. Uš to ſwehreju es taggadin un ſtahfohš preefch tahm azzim ta trihš weeniga Deewa, ta Lehwa, ta Dehla un ta ſwehta Garra, fā es ſcho wiſſu zeeti un ſwehti turreht griſbu, beš wiltibas un leekas tizzibas; in ja es ſcho ne turrehtu, tad Deemš kaſdu grehtu peemeſlehš pee mannim, un pee mannaš mantas. — Uf teeſcham, fā es to griſbu darriht, tiſ teeſcham lai man palihdſ Deemš un wiina ſwehtajš wahrduš. Amen.

Ācho ſwehrejchanu iſfazziufchi, ſahže baſnizas kungs to dſeefmu:

Rabb tam, kaš preefch Deewa waiga

Ne eefch kaunahm runnahm miht :.:

Āo wiſſi, kaš klah't bija, weenā muttē lihbdſ dſeedaja, un tā tappe ſchis ſwehtš darbš beigtš.

II.

Muiſchas-liſkumi²

preefch

manneem dſimtskaidim.

Šweenam kungam peenahkaš, gahdaht, fā wiina meſchi ne tohp aplam iſpohtiti, fā jelle ir muhju Āehžnahkameem malkaš truhkums ne uſeetu. Urri finnamš irr, fā pee mums Kurjemneefem, kaš mehš auſtā paſaulš ſuhri dſihwojam, ta malka kaſda waijadſiga leeta irr, fā patti ta miſla maiſite. Āa tad ne buhtu leekš grehtš, meſchuš aplam pohttiht, in bešprahtigi iſziht?

² Smuku muižas likumi iespiesti Jelgavā un aptver nepaginētu, vākos iebrošētu ¼ drukas loksnī oktāva formātā. Glabājas turpat, kur iepriekšējais teksts (Nr. 22016). Na-pīrskis to atzīmē 146. lp. kā Nr. 211.

§ 15. Vēdsoht leetat šājo wehrā: ja kas tīf. negohdigs in Deewa aismirfigs buhtu, tihšči kraht un sagt, jeb sagtu leetu flehpt un peenemt, tad tahds ar rihšstehm stipri nofohdams; in ja pats jaimneeks tas saglis irr, jeb no tahs šahdšbas labbi sinnajis, bet tomehr to flehpis in ne mas muiščā bildinajis: tad wiašč ne ween rihšstu strahpi zeetihš, bet arri no semmes nozeltš kluhst.

Sargajtees labbi, kā juhs šchihš pawehleschanas ne pahrfahpat in strahpēs in nelaimēs ne eekrihtat.

Adolph Ernst v. Grotthuß.
Smuktu-muiščā, ruddens-mehneschā 1798.

III.

Lindes^a

un

Birsgalles pagasta

peenahšami

darbi un klaušichana.

1. Itweenam Bušf-semneekam buhs weenu semmes wallaku no peezi puhru-weetahm apstrahdaht, apseht, noplaut un nofohpt, tīf labb waffara kā seemas (jeb rudšu) lautā.

Zettortneekam buhs šawu semmes wallaku no trihs puhreem, un Bušf-zettortneekam no diwi puhru weetahm, us tahdu pašču wihši apstrahdaht un nofohpt.

2. Itkatram Bušf-semneekam buhs weenu šeena wallaku, kam tšhetrdefmits fahršču garrumā un trihsdefmits fahršču plattumā irr, noplaut, šakafšihst, nofohpt, un woi faudšēs mest, woi arri kanni šchuhni eewest, kas tai plawā tas klatafais irr. Tam arri wehl buhs zittu šeena wallaku, ko Lazzes wallaku šauz, prohti, šab tam pee paščas Lazs naru jastrahda, tšpat arri nofohpt, kā to minnetu leelu wallaku. Šchim Lazs wallakam irr diwidefmit peezi fahrtis garrumā, un tšfdaudj arri plattumā. Atfal buhs wianam wehl zittu šeena wallaku, ko mehdsam G a b b a l u s šauft, tšpat pareiši nofohpt, kam peezpazmit fahršču garrumā un tšfdaudj plattumā irr.

3. Itweenam Zettortneekam irr šaws šeena wallaks, no tšhetrdefmits fahrtim garrumā un diwidefmits plattumā, wehl šaws Lazs wallaks no diwidefmitpeezi fahrtim tšpat garrumā kā plattumā, un wehl tee Gabbali no peezpazmit fahrtim garrumā un plattumā japkauj un janofohpi.

Katram Bušf-zettortneekam buhs weenu šeena wallaku no diwidefmits fahršču garrumā un plattumā, ohtu no diwipazmit un pušf fahrtis garrumā

^a Šis muižas tiesības stājušās spēkā 1796. g., bet Lindes mācītājs K. Šulcs tās izdeva grāmatā vēl tikai 1895. g. kopā ar Lindes „Zaldātu jeb Rekrūtu Meslu“. Tās iespiestas Jelgavā un aptver 20 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva formātā. Viens eksemplārs glabājas Vēstures un senatnes pētītāju biedrībā Rīgā. Napīrskis šo grāmatu atzīmējis kā Nr. 255 un E. Vinkelmans (Bibliotheca Livoniae Historica²) kā Nr. 3266 ar nepareizu gada skaitli 1765.

un plattumâ, un wehl trefchu wallafu no peezipazmit fahrtim garzumâ un plattumâ, us tahdu pašchu wiſhi aptrahdahht un nofohpt.

Tahs plawas, kas wehl atleef, buhs ar tafku nofohpt; itweens fainneeks fuhſta pee ſcha darba diwi zilwekus us weenu deenu pee plauſchanas, un tã atfal pee faſſiſchanas tiſpat diwi zilwekus us weenu deenu. Pehz pabeigta darba, dabbu laudis par to tſhetri muzzas frohgu allus. Ne weenu plawu buhs wairaf ne fã weenu pašchu reiſi plaut; un ja muifſchai patihktu attalu plaut, tad tas irr darrams ar darbineekeem.

4. Tanni ſwehtdeenas natti rijãs ne tohp kulſt un ſtrahdahhts pehz wezza eeradduma.

5. Pee fuhdu- weſchanas tohp iffkatram fainneekam ſawš gabbals eemeh-rohts, fo tam buhs apgahſt, un pee ſcha darba tam buhs paſſham flaht buht; un tad patš ne ſpehji, jeb tahda geldiga aiſbildinaſchana tam irr, tad buhs wi-nam ſawã weeta, zittu kahdu uſtizzaamu zilweku pee ſcha darba nolift. Pee ſchſip-peleſchanas wairaf ne waijaga, fã weens patš zilweks ar firgu no katrahm mahjahm.

6. Pee linnu paifſchanas tohp itweenam fainneekam ſawš ſinnams ſwars nodohſt, un tohs paſchus zilwekus, kas ſcho darbu ſtrahda, ne buhs pee nekahda zitta darba wehl liſt un fuhtihht; bes ween, ja zaur kahdu agru ſalnu, pee darſa darba ahtrumã kahdi zilweki buhtu waijadſigi.

7. Itweens Beelš- jeb Buſſ- ſemneeks peemedd pee Daugawas aſtonu aſchu teeſas malku, kas weena arſchina garra irr, un patti aff ir dewini pehdu augſta un dewini pehdu platta. Wehl tam peenahkãhs, pehz muifſchas waijagdſibas, trihs aſchu malkas pee muifſchas peedſiht; ſchis aſchu mehrs irr 4 pehdu garzumã, ſeſchu pehdu augstumã un ſeſchi plattumã.

Zettortneeks peedſennu pee Daugawas peezi, un Buſſ- zettortneeks trihs aſchu malkas, pehz ta paſcha minneta mehra; un pee muifſchas iſwedd itweens zettortneeks diwi, un katrs buſſ- zettortneeks weenu affi malkas.

8. Katrs darbineeks iſkrauj puſſ affi malkas par deenu, prohti tad garras deenas un labs zelſch irraid; bet gruhtã zellã un ihãs deenãs, iſwedd tas patš weenu affi eekſch trim deenahm. Schis aſchu mehrs irr: trihs pehdu garſch, ſeſchu pehdu plats un ſeſchu pehdu augſts.

9. Itweens Buſſ- ſemneeks dohd weenu wihru us peezi deenahm par gaddu, itweens Zettortneeks us trihs deenahm, un Buſſ- zettortneeks us diwi deenahm par gaddu, woi gannibas un plawas raht, woi arri pehz zittahm Rungu gaitahm.

10. Katram Buſſ-ſemneekam buhs ar weenu firgu diwi reiſes waſſarã, un diwi reiſes ſeemas laikã ar weſumu us pilſſatu eet; tafſchu ſchee zelli nam darrami ſirgeem par pohſtu, wiſſſai fliftã laikã un gadſkahrã, jeb arri paſchã pilnã darbu laikã. Zettortneeks eet diwi reiſes, Buſſ- zettortneeks weenu reiſi par gaddu us zellu ſchahdã paſchã wiſſe.

Katrs Buſſ- ſemneeks lai eet trihs reiſes par gaddu ar weenu weſumu us ſudmallu; Zettortneeks eet diwi reiſes, Buſſ- zettortneeks weenu paſchu reiſi ar firgu us ſudmallu. Bet ja Rungeem patihktu kahdu pilſſata zellu pahrtaiſiht par ſudmallas zellu, tad lai tas tã irr; bet ne ohtradi, prohti ſudmallas eeſchanu par pilſſata zellu.

11. Tiſpat Beelam ſemneekam, fã Zettortneekam peenahkãhs it gaddus muifſchai peezi mahrzinus linnu, jeb deſmit mahrzinu paſſulas par peenahkamu

teefas swarru famehrpt, pee ka darba muischa tohs waijadfigus linnus jeb pafkulas dohd. Itweena kalpa-seewa, kas ne ehd fainneefa maifi, dabhu 5 mahrzinus kaanepu wehrpt, un wehl schai peenastahs us Kunga maifi, pee linnu pluhstschanas un dahrsu ratweschanas us muischu nahst; bet pee mafgafchanas jeb buhkes buhs wisseem fainneefem pa fahrtahm weenu meitiffu fuhtht us fawu paschu maifi.

12. Ramaffarâ, pee plohsteem, buhs wiffam pagastam kohpâ, tit daubf kauschu doht, zit ween pee scha darba waijaga. Tahs waijadfigas fahrtis, prohti 5 fahrtis pee katras aff, buhs katram fainneefam fagahdaht. Lee schaggari, aires un auschu kohft, kas semneefem japeedjenn, paturr tee plohta laudis pehz wezza eeradduma; fraudinatajeem buhs tohs paschus pahrhoht, un starp plohtneefem scho naudu isdallihst.

13. Wiff pagasts kohpâ, fuhtha pa fahrtam, ka lihds schim us weenu deenu un nakti weenu waktineeku us Daugawas muischu pehz uhdens weschanas, un Birsgallê pehz uhdens weschanas, un kad waijaga pehz grahamtu stelleschanas.

Schee klawischchanas liffuni irr schinni deenâ no mannim eezelti, ka pehz teem pascheem zeeti buhs turretees un darriht. Daugawas muischâ 1 mâ deenâ ruddena mehnescha 1796.

S. Leela Gafpascha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Bettenberg.

(S. w.) manna rohka un sehgelis.

Muhfu Wiffuschehligais Semmeswaldineeks un Weisars lizzis un pawehlejis, ka ifgaddus buhs Retruhtus jeb jaunus saldatus doht, un prohti ta, ka no 500 mihrischku dwehselehm weens tohp par farra-wihru nemts, un mannai firbs lohti gribbahs jaweem Linder pawalstneefem, zit ween fpehdama, katra laika paliga nahst; tad eezellu un powehlu es schahdu

Saldatu jeb Retruhtu -Weslu:

1. Teefams wehl no 500 wihreem weens pats par saldatu teef nemts, tamehr dohd tos zeenigs Rentes Kung v. von Loennies pehz fawas mihligas un raksteem dohtas peefohlschchanas, schim pagastam par atweeglofchhanu, weenu Retruhtu, mafadams ifgaddus skaidra nauda 360 Rubbelus fudraba naudu; un es patti dohmu atfal to ohtru saldatu tahdâ paschâ wihse, mafadama skaidra nauda 360 fudraba Rubbelus if gaddus.

2. Bet zaur to, ka jau daschu reisi saldatu nemschana dubbultigi notiffusi, un tas titpat muischaj, ka arridsan laudim wiffai gruhthi nahstahs, kad tee weeni paschi katrs to paness un ismakfa; tad irr ar wiffa pagasta sinu, ta nodohmahs us preefchu un nolikts. Jaw no scha ruddena buhs itweenam fainneefam, bes tahdas starpibas, itweenam frohdsineefam, kam no muischaj fawa semme irr dohta (te ir wahzu frohdsineefi lihds skaitami, tapehz ka schee Linder semmi ar Linder laudim apfohp) itweenam meschafargam jeb arri ammatneefam, kam semme irr to strahdaht, ifgaddus weenu pohdu fulstittu linnu par Retruhta- jeb Saldatu teefu nodohst muischâ. Schee linni tad tohp wiffnotal wiffam Linder pagastam par labbu pahrhohti, un no schahs naudas tohp

tee diwi ohtri Refruhti, kà peenahkähš pehz augstas pawehleſchanas, ismaſſati kad dubbultigi Saldatuſ nemm. Bet kamehr Saldatuſ dubbultigi wehl ne nemm, tohp ta nauda par ſchahdeem linneem, wiſſat draudſei par labbu, uſ rentehm iſdohta.

3. Tapat eſ arriđſan grihbhu, ja gaddahš ſchinni draudſe tahđš wihrš, kaſ pehz Saldata buhſchanas iſhti derr, ka tahđu buhš par Refruhtu nodoht. Bet tatſchu ne buhš teem 720 Rubbekeem ſudraba naudas, ko mehš diwi, prohti eſ patti un taſ zeenigſ Upperata Kungſ von Loennieſ par Refruhta meſlu no labbaſ firđš eſſam dahwinahjuſchi, zaur to fuſt jeb atrauteem tapt; bet ſcho naudu buhš tad, kad wihrš teef dohtš, tahđâ ſinnamâ uſtizzamâ weetâ uſ augleem iſdoht, lai ar to peeaug. un wairojahš. ta Vindes pagafſta Saldatu naudaſ-ſchirſtš.

4. Laudim buhš ſcho Saldata meſlu tiſ ilgi doht, kamehr tai Refruhſchu naudaſ-lahđe, tiſ daudſ naudaſ buhš ſadſihta, ka jaw no winnaſ rentehm (jeb gadſſahrtigeem augleem) ween, Refruhtuſ iſmaſſajt warr, un tiſ ko taſ tã irr, tad waitš ne buhš ſcho meſlu doht.

5. Œchee linni, kaſ tai Refruhſchu naudaſ-ſchirſti nahſ un peederr, tohp ſadſihti no teem deſmitneekfeem, no wiſſa pagafſta tohpã uſ pilſſatu meſti, un tee naudaſ lahdeſ uſraugi, ko patti draudſe warr iſmeſleteeſ, tohš pahrdohš par to wiſſlabatu maſku, ko ween warr dabbuht; patti nauda, kaſ no ſcheem linneem nahſ, kluhš uſ Jahneem uſ Jelgawu weſta, un taps zaur miſſigu ſinnu manna zeeniga weetneeka uſ augleem iſdohta. Daugawaſ muifſchã 8 tã deenã Œeenu mehneſcha 1805.

Œ. Leela Gaſpaſcha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Blettenberg.

(Œ. w.) manna rohka un ſehgelis.

Œchee klauiſſchanas- un Saldatu- meſlu liſſumi ſaderr itt taiſni ar zeenigaſ Œelmahtes wahzu preeſſchraſtu. Zo apleezina

Rundrahtſ Œhulz,
Vindes mahžitais.

IV.

Vindes un Birſgalleſ⁴

Semneeka-

jeb Paſaſta-Teefa.

Œſ Œophia Leela Gaſpaſcha von Mengden, dſimtsmahte ſchahš Vindes un Birſgalleſ muifſchãſ, par labbu nodohmajufi, weenu ſemneeka-teeſu ſatwã muifſchã eezelt; tad patwehlu eſ, kã weenu ne pahrfahpjannu liſſummu, ſchahš leetaſ kaſ te laſſamaſ:

1.

Zaur ſcho grahmatu tohp ſchi Semneeka- jeb Paſaſta-Teefa eezelta un no-liſta. Te peederr weenſ teeſneſſiſ, kaſ taſ wirſneekſ, un diwi beedri, kaſ lihđſ teefa. Paſſ teeſneſſiſ tohp no wiſſa ſaimneeku pulka uſ trim gaddeem iſmeſlehtš, pehz ta leelaka pulka gribbeſchanas. Tee teeſaſ-beedri irr: weenſ no

teem desmitneeseem, tam pa sahtam tai teefas-deenâ buhs flahht buht pee teefas; un atfal weens no teem muiſčas usraugeem.

2.

Schî pagasta teefa tohp turreta if pahrfesdeenâs, pašhâ Daugatwas muiſchâ.

3.

Schî teefai buhs tifpat wiſſas kildas un fuhdsſeſchanas to laufchu sawâ starpâ, kâ arridsan kas muiſchî prett laudim jaſuhds, pehz ſawas ſapraſchanas un labbas ſirdsapsinnaſchanas, freeti ismekleht, pahrdohmaht un pehz ta leelaka pulka padohma noſpreest. Kas wainigs, tohp pamahzihts jeb ar kahdu taiſnu naudas ſtrahpi, jeb pee ſawas meefas; bet wairaf kâ 30 pahtaga fittenus ne buhs doht. Bet ja gaddahs kahdas ſabſibas pee rijahm, flehtehm un us lauku, tad pehz labbas zeetas ismekleſchanas un ar ſinnu kahdu buhs nofohdihht ar 30 ſchaggaru fitteneem.

4.

Schî teefai buhs ar wiſſu ſpehtu us to raudſiht un par to gahdaht, ka itweens ſemneeks ſawus peenahſamus darbus un flauſſchânu pareiſi paſtrahda; ka ſaimneeki ſawas mahjas uſtizzigi ſtrahdajohht pareiſi kohpi un labbi walda, un wiſſu ſawu pagastu un flauſſchânu, kas teem muiſchî jadohd un jadarra, gahdam un pareiſi dohd un darra. Tifpat arridsan buhs ſchî teefai us kalpa wihtreem un wiſſeem gahjeem labbi luſtoht un tohs paſchus peeſpeest us tikfuſchu ſtrahdaſchânu un paſlauſſigu buhſchânu prett ſaweem ſaimneeseem.

Tâlihds arridsan buhs wiſſeem teefas wihtreem, muiſchas usraugeem un desmitneeseem itt ſtipri us to raudſiht un zeeti par to gahdaht, ka ne weens ſemneeks ſawu mantu aplam tehrſedams iſſchlehrde un iſgafina, lai buhtu trohgôs jeb pee ſchihdeem, un neds labbiu neds lohpus, jeb zittu kahdu mantu ar ſchahdu ſinnu ismaina, moi kihlam nobohd, moi arri pahr rohbeſcheem pahrdohd.

5.

Kad kahds ſaimneeks nomirſt kam behrnu newaid, un wianna atraitne laulibas gaddôs wairſ nam, tad buhs ſchî teefai to tuwafu raddu ta nelaiſa ſaimneeka, ja kas zittabi ſcha gohda zeenigs irr, ſchahdâs mahjâs par ſaimneeku eezelt; un kad tahda gohdiga raddineeka nam, tad buhs zittu gohdigu wihtu, kas par ſaimneeku labbi derr, no wiſſa pagasta ismekleht, un to paſchu te par ſaimneeku liſt. Ka nelaiſa ſaimneeka mantas tohp pehz taiſnibas iſſpreestas, muiſchas parradi wiſſai papreeſſch iſlihdsſinati, tad ir zitti parradi iſmaſſati; atraitne dabhu tad ſawu dalku jeb meitas puhru, ko ta no ſaweem wezzaſeem lihds atneſſuſi, ar treſcha dalka augleem; un kas tad wehl atleek, peeberr pee paſchahm mahjahm un tohp tam jaunam ſaimneekam nobohts, kâ weena paleekama un ſchahm mahjahm peeberrama manta. Bet kad tik dauds parradu irr, ka wiſſai ne ſpehj maſſahht ar ta nelaiſa mantahm, tad ir patti ſaimneeze ſawu meitas.

* Sis muizas tiesibas iespiestas Jelgavâ 1805. g. un aptver 24 paginêtas un iebroſetas lapaspuses oktâva formâtâ; pārspiests pëc eksemplâra, kas glabâjas Vêstures un senatnes pëtitâju biedribâ Rîgâ. Napîrskis savâ Erste Fortsetzung des Chronologischen Conspect's atzîmëjis ſo grâmatu 36. lp. kâ Nr. 549.

puhru ne warr pagehrecht; femwifchti kad fchi kahbus gaddus par fainnreezi bijuff, irr arridsan palihdsejuffi isfchkehrdeht.

6.

Ja kahda atraitne paleef ar fihfeem behrneem, kas ne griebb jeb ne warr ohtrâ laulibâ dohteas, tad buhs fchai teefai arridsan kahdu labbu ustizzamu wihru par Behrminderu list, kas fchahs mahjas behrneem par labbu kohpj un walda, tif ilgi, famehr wezzakais behls jeb meita eefch teem gaddeem nahf, fa tee pafchi warr fawas mahjas usnemt. Kad tohs buhs eelift fawâ tehwiſchâ, ja tee zit-tadi lihds fchim tâ irr dſihwojufchi un isturrejufchees, fa tee warr mahjas kohpt un walbiht. Tefchu buhs tai meitai ta nelaiſa fainneeka, kad tai wehl kahds jaunakais brahlis irr, tam pafcham tahs mahjas tuhbal atdoht, tif fo tas pilnigu gitteem behrneem tikpat kâ mahtei, fawu eemantofchanas dalku pehz taifnibas dabhuht. Dabs pehrminders, kas fchetri lihds peezi gaddus fchahs mahjas irr turrejis, dabbu par mafku fawa puhlina, feſtu dalku no tahm leetahm un mantahm, kas wehl atleef un pahrafi pelniti un ſagahdati irr, pahr tahm mantahm, kas pee fchahm mahjahm ihſti peederr. Tahdam pehrminderam, kas defmit lihds peezpazmit gaddus fchahdâs mahjas labbi dſihwojis un tahs kohpis, teefai buhs trefchu dalku atdoht; prohti trefchu dalku no wiſſahm leetahm, kas wairaf im pahr tahm mantahm, kas ihſti pee fchahm mahjahm peederr.

Exhib. uriv. Tact.

7.

Tahds fainneeks, kas dehl nelabbas dſihwofchanas un grehzigas buhſchanas, woi dſehreis, flinks, prettineeks, isfchkehrdetais, jeb kahds blehdis, netaiſns un neſchſihſts buhdams, jaw daschu reiji mahzihts fluis kluffumâ, gan arri tauuu redſejis wiſſeem dſirdoht preeſch teefas galda, un kas fainneeka gohda ne irr wairs zeenigs; tahdu netifku buhs wiſſai teefai kohpâ no wianna femmes un mahjahm ismeſt; wiſſu wianna nabbadſibu buhs pehz taifnibas ſpreest, wianna par-radus lihdsinoht, un kad tam behrnu naw pehz tahs 6-tas nodalkas, un kad behrni tam irr, pehz 5-tas nodalkas darriht.

8.

Kad kahds fainneeks nelabbi turras un dſihwo un fawas mahjas ne kohp, tad buhs papreeſch defmitneekam wiannu mahziht un uſfkubinahht. Kad winſch ne labbojahs, tad preeſch pafcha teefas galda wiannu buhs mahziht, paſkubbinahht un nodraudeht; kad winſch ir to ne zeeni, tad buhs wiannu pamahziht un fohdiht un trefchâ reiſe, kad wehl ne klarâ, wiannu gluſchi ismeſt no femmes.

9.

Kad kahdu fainneeku no femmes ſweefch, tad ar wianna mantahm tâ buhs darriht:

a.) Paſchai teefai buhs lihds ar faweem teefas liſſumeem us fchahdahm mahjahm dohteas un turpat teefu turreht un wiſſas mantas un padohmu tepat, kâ ſinnadama bes bailehm un pehz taifnibas ſpreest.

b.) Wiſſas mantas ittin pehz ſchahs ſpreeſchanas buhs ta jauna ſaimneeka rohfäs nodoht.

c.) Ixr tas jauns ſaimneeks kahds dehls jeb ſnohts no ta wezza, tad wiſſam lihds ar to tehwiſchtu ir tehwa parradi ittin pehz ſpreeſchanas tohp lihds uswehleti. Papreeſch buhs wiſſai ſaimi jatwu lohni un algu iſmaſſaht, ſas jadarra tuhðal pirimä ruddeni. Tad tohp muiſſas parradi iſlihdſinati un bei- dſoht ir zitti parradneeki. Krohgu- un ſchihbu-parradi, ſas ſä negohða parradi uſſfattijami, tohp ar treſchu dalku jam deldefi.

10.

Ixr tas jauns ſaimneeks no ſweſſas zilts, tad buhs ta wezza ſaimneeka mantas gan ſpreeſt un parradus pareiſi maſſaht, ta ſä jatw minnehts, bet tatſchu buhs jaunam ſaimneekam par uſſſubbinatſchanu un paligu te ſchahða ſinaä darriht:

a.) Tſſpat muiſſa, ſä arri wiſſi zitti parradneeki, lai pagaida trihs gad- dus lihds kamehr tee maſſati tohp, (bet tatſchu no ſaimes parradeem buhs tuhðal pirimä ruddeni ſchihſitees).

b.) Ad jauns ſaimneeks no teem lohpeem, ſas tam lihds ar wiſſahm mahjahm nodohti, atfal jaunus lohpius irr peeaubſinajeas, tahða wiſſe, ſä tas no teem paſcheem atfal auglus warr zerreht, tad buhs wiſſam ruddeni bes kah- deem eemeſleem tohs lohpus, ſas no wezza ſaimneeka wehl pee ſchahm mahjahm peeder, tad tee no teefas no jauna pahrraudſiti un ſpreeſti tappuſchi, us tirgu pahrdohht, woi arri pats tohs warr paturreht.

c.) Ad pats ſchohs lohpus paturr, tad wiſſam arri buhs tuhðal to nauðu iſmaſſaht ta ſä us tirgu maſſä. Ja wiſſch eedrohſchinatohs kahdu lohpu flehpt jeb noſaudeht, tad teefai buhs wiſſam noſohdihht ſä besdeewigu ſaglu; kad ohtra reiſe tahdu miltibu darra (loi Deewſ paſarga) tad wiſſam buhs preeſch teefas ar 15 ſchaggaru ſitteneem graiſiht, un treſchä reiſe buhs wiſſam no mahjahm iſbſiht.

d.) Ta nauða par ſcheem lohpeem tohp pehz kahs parradu grahmatas us tahdu wiſſi iſmaſſata, ſä 9-tä nodalkä ſazaihhts ſkuiſ.

e.) Tas jaunais ſaimneeks galwo, pehz kahs pirmejas ſpreeſchanas, par teem lohpeem, ſas tam lihds ar tahm mahjahm nodohti, kamehr trihs gaddi pa- gallam, kurrä laifä tam buhs jaunu pulku ſew ſagahdatees. No ſcha laifa tas ne par teem parradeem ta wezza ſaimneeka wairſ galwo, nedſ tam arri ilgati wehl kahds labbums no teem lohpeem ta wezza ſaimneeka warr buht; taphej ſchohs usraſtitus lohpus ruddeni buhs pahrdohht, ta ſä jatw pirmit ſazaihhts.

11.

Bet ja zaur kahdu nelaimi, jeb zittu kahdu neſtundu, ſchis jeb tas ſaim- neeks parradös tiſtu, tad buhs teem minneteem lauſchu preeſchneekem, zil ween ſchadami, to parradneeku paſſubbinahht un peeſpeest, lai no parradeem at- ſwabbinajahs, un kad tiſſai mahjas zaur to ne eet bohjä, tad buhs par to gahdaht; ſä ſchahds ſaimneeks us ilgatu laifu parradus ne krahj, ſä tiſſai us weenu gaddu. Nauðu ne buhs ilgati ſä tiſſai us dimi gabdeem; us parradu ne nemt, nedſ iſdoht.

12.

Weidsöht es peefohdinaju wiffai teefai, wiffnotal apdohmigu prahtigu buh-
ſchanu, taiſnibu un laipnibu, fewiſchki pee katras teefafchanas un ſpreeſchanas,
un arri eefſch tahdam leetahm un notiffumeem, fo ne warreju papreeſch ſin-
nahht un kas ſche naw minneti.

13.

Sawam Bindeſ un Birſgalleſ pagafam par labbu un atweegloſchanu eſmu
es weenu Maggaſinu no 300 puhru rudſeem eetaifijufi, un wiffai draudſei dah-
winajufi. To paſchu nobohmu es teem minneteem laufchu preeſchneefeam, lai
tee wiffam pagafam par labbu ſchahda wiſſe ar to paſchu darwa:

Prohti: tad tahdam ſemneefam maiſes jeb ſehklas pateefi waijaga, fo
papreeſch zeeti buhs izmelleht, tad no ſcheem 300 puhreem rudſu buhs tahdam
tif dauds doht, zif tam ihſti waijaga; bet tad arri buhs wiſſeem laufchu preeſch-
neefeam weenlihdſi par to gahdaht, fo tas parradneefſ, tuhbal no pirmas plau-
ſchanas ar puffeeziau augleem no puhra, kas Maggaſinam par labbu nahht, ſawu
parradu atlihdſina.

14.

Ea nauda, fo es arridſan ſawam pagafam eſmu noſchkinkejuſi, eſmu es
lauſchu preeſchneefam, pehz taiſnas walfoſchanas, ar ſchahdu ſinaw rohfäs de-
wis: prohti, tad tahdam ſaimneefam ſirga waijaga, fo papreeſch labbi buhs iz-
melleht un ſſaidri parahdiht, tad no ſchahs naudas tahdam buhs doht zif te wai-
jaga; bet tad arri luhfoht un gahdaht buhs, fa winſch zif ſpehdams drihs at-
maſſa ſawu parradu, un prohti ar gadsfahrigeem augleem, kas ir diwi mahrfi
jeb tſchetri wehrdian no dahldera par gaddu. Schee naudas augli tohp tai nau-
das-lahde eelifti; tikpat arri ta nauda, kas nebehndneefam ja maſſa, fo ſauz
ſtrahpes-nauda. Bet ja tahda gruhta fehrgas-lairä un gadda naudas-ſchkirſts
ne peetiftu laudim ſirgus pirtt, tad patappinahs tas zeenigs Rentes-ſtungs to
naudu, kas wehl waijaga. Bet tapehz fa tas zeenigs Rentes-ſtungs ſcho naudu
bes augleem dohd, tad ne ween us tahdu wiſſi kã 7-tã noballã ſtaſſtihts tappiz,
parradus buhs kreeti ſadſiht, bet arridſan, ja tahds ſaimneefſ gan Rentes-
ſtungam, gan naudas-ſchkirſtam parrada buhtu, tad atdohſchanas-lairä Winaw,
prohti Rentes-ſtungu, par treſchu dalku papreeſch buhs islihdſinaht, ne fa
naudas ſchkirſtu. Dougalwas muiſcha 8-tã deenã Seena mehneſchã 1805.

S. Reela Gaſpaſcha v. Mengden,
pehz tehwa wahrda Blettenberg.

(S. w.) manna rohſta un ſehgelis.

Schee teefas-iffumi ſadert itt taiſni ar zeenigäs Reelmahtes wahzu preeſch-
raſſtu. To apleezina

Rundrahts Schulz,
Bindeſ mahjitais.

V.

Liffumi⁶

preekšā Woħrmes Laudim

no

wianu Dsimts-Kunga

Rahlis Brincken.

1806.

1.

Lohs Teefneekus, kas tiffai no Dsimtskunga fawā Gohda-Ummata warr eejalti tapt, buhs iffatrs augstā Gohdā turneht.

2.

Iffefdeenā ſcheem Muifchā kohpā janahht.

3.

Winnceem buhs ſawu ihpaſchur Iſtabu buht, un weenam no teem waijag to Utſlehgu pee ſewim nemt.

4.

Lee Teefneeki ween warr noſpreekt, kam Strahpes jazeekš.

5.

Teem Teefneekem buhs pee wiſſahm Buhweſchanas Bahbohmu Spreekſchannahm ſlaht buht.

6.

Scheem ari janofpreekš, kam maiji warr us Utdohſchānu doht.

7.

Rad, jeb zeenigs Arrendater-Kungs, jeb Muifchās-Kungs, jeb tee Waggari, teem Dsimtsklaidim wairaf darbus, fā teem peenahkahs un ſhinni Grahmatā preekſchraſtiti irr, uſliht un Waſku wairoht grihb, tad tif labb teem Saimneekeem fā arribſan teem ſalpeem pee teem Teefneekem ſuhdſeht waijag. Scheem buhs tad par Laiſnibu to iſmekleht.

Iffatram Saimneekam weenu Reekſchu no peejahm Puhra-Weetahm, tif labbi Seemas-Labbibu, fā Waſſarajus, Muifchās Drumwai ja-apſtrahda. Weſtam tohp tee Dihki no wiſſeem Dsimtsklaidim us ſcho Wiſſi apſtrahdati, prohtii:

- 1) Butter-Dihkis trihs gabbus weens pehž ohtra.
- 2) Bohrlaufas- un Dumpes-Dihkis tapat.
- 3) Krohga-ſehtas-, Iſdegga- un Mundſihres-Dihkis tapat.

⁶ Vormes muižas likumi iespiesti 1806. g. un aptver 1 nepaginētu, vākos neiebrošētu drukas loksni kvarta formātā. Glabājas turpat, kur iepriekšējais teksts. Napīrskis savā Chronologischer Conspect der Lett. Literatur to atzīmējis 163. lp. kā Nr. 267.

4) Weidsiht abbi Ranneekes-Dihki arridsjan tapat.

Tahs Dihku mallas ne drihft usplehftas tapt.

Iffatram Saimneekam waijag famu no Rewiser-Runga eemehtotu Muischas Seenu-Meeschu noplaut un Ruwjās meft.

Iffatram Saimneekam eesfch diwi Neddekahm weenu Darbineeku ar Sirgu un weenu Meiti Darbōs jafuht irraid; bet no Schildereem tohp weenā Neddekā weens Darbineeks bes Sirgu, Submallā un ohtrā Neddekā weens Darbineeks ar Sirgu preefch Muischas-Darbeem fuhthits; tā arridsjan Mescha Kristapam weenu Meiti us Basnizas-Rungu Muischu darbōs, jafuht irraid.

Iffatram Saimneekam waijag ap Rulschanas Laitu weenu wallas Ruhleju fuhthit, bet tam, kas Rihjineeku fuhthit, tam tas wallas Ruhlejs atlaifts irr.

To Suhdu wisseem Saimneekem jaiswedd irraid.

Wisseem Saimneekem diwisintas un astondefmit Uffis krittufcha Malka no septinahm pehdahm Augstumā, Garrumā un Plattumā, un diwisintas feschdefmit feschas Uffis krittufcha Malka no feschahm Pehdahm Augstumā, Garrumā un Plattumā, japewedd irraid. Tapat arridsjan waijag winneem Emiltis un Swirgides pee Steegeku Zepfa peewest.

Iffatram Saimneekam waijag weenu Uffi Zelnu no feschahm Pehdahm Augstumā, Garrumā un Plattumā uszehrt un peewest; bet par to waijag zeznigam Arrendater-Rungam iffatram feschus Serferus par Uffi aismakfacht.

Pee Brandwihna=Debseschanu waijag diwi Saimneekem iffatrā Neddekā diwi Darbineekus bes Sirgu tif ilgi fuhthit, kamehr dedjinahs tohp.

Us dischu Muischu tohp Iknakti no weena Saimneeka pehz Rahrts weens Wattineeks fuhthits, kam Saulei lezzoht atkal Darbōs ja-eet.

Swehtdeenā paleef diwi Wattineeki dischā Muischā, fuzreem Birmdeenā Saulei lezzoht atkal Darbōs jaet.

Wisseem Saimneekem waijag preefch Mescha-Rungu to waijadfigu Malku peewest.

Teem Saimneekem ne buhs ar zittu ne fo, kà ar Brandwihnu, Labbihu, Dinnu un Streesu Pilskatōs fuhhtiteem tapt, un ne tahfak kà lihdf Zelgatu un Deepaju. Salmu, Seenu un Malku ne buhs Sweschineekem isdohti tapt.

Iffatram Saimneekam buhs bes Mafku Skurftiau usmuhretu dabbuht; bet tohs nededsinatūs Steegekus winnam pascham jafkappe.

Pee Buhweschahanahm ween buhs teem Saimneekem Leezineekus doht, un tad teem Teejneekem to janospreefch.

Tahs Kalpu-Seewas nahf tad par paligu, kad no Darbineekem fo noplauts irraid. Tapat arridsjan winnahm pee Bleeke, pee Masgashanu un pee Dahrfa-Kaweschanu Darbōs janahf irraid, fuzrā Laikā winnas no Muischas ehbinatas tohp.

Iffatrai Saimneezei waijag preefch Muischu tschetrus Mahrzinus Dinnu, un iffatrai Kalpa-Seewai waijag desmit Mahrzinus rupju, jeb peezus Mahrzinus smalku Pakulu, jeb trihs Mahrzinus Dinnu fawehrpt; bet tif labbi Dinnu kà Pakulu tohp winnahm no Muischas eedohti.

Ta Steegeku-Darvas- un Brandwihna-Debsināšana, tā arribšan tā
Wakta, ne buhs wairota tapt, bet tā palikt, tā lihds šāim laīkam bijis. Prohti:
Tee Brandwihna-Statli, kurreos taggadin Brandwihns debsināhts tohp, ne
buhš nei leelafi, nei wairoti tapt.

VI.

Teešalikkumi.^o

Teeša un likkumi,

- to es šatveem

Laudim

ezejku.

1.

Teem šemneekem, kas pee šāhs muišas peederr, no šaveem pašheem
laudim ihpašā teeša buhs buht. Šāi teešai wiššas rohbešū-strihdes, wiššas
mašas pašrahppšānas un zittas šildas šarp šāo pagastu laudim iššākt un
apšrahpeht buhs. Šāi teešai buhs ir us to raubšiht, tā ištats šaimneekš
šānu mahjas-buhsānu pareiši apkošpi un tā wišši šāo pagastu laudis šheem
taggad ezejteem likkumeem pašlauša.

2.

Šee šāhs teešas peederrehs tāš teešnešis un teešas špreedeji, kurreos es
pats par teešas-wihreem zeljāhu, un ir no šāo ammata atmettišāhu, ja wišši pa-
reiši un gohdigi ne išturrefees.

3.

Nedš muišāškungs, jeb zits šāhs muišas usraugs, nedš tā šemneeka-
teeša weenu no teem teešas-wihreem, pee meešas šrahpeht warr, un buhtu wiššā
jau atkaišs no šāwa ammata, šlinmibas jeb wezzuma dehl. Šo pee mašāim
waināim buhs teešas-wihram šohditam tapt no wišši teešas beedreem ar nau-
das-šrahpi, jeb ar zētumu pee mašes un uhdens. Bet šinnams, ja šāhs no
šheem teešas-wihreem šāda leela nošeguma dehl no ammata nozeltš buhtu,
tod arri šāhs tā zitti šemneeki šrahpehtš taps, un ištatra leela grehta dehl taps
ir šhee teešas-wihri, tā wišši zitti laudis muišneeku- jeb pilškunga teešai nobohti.

Tā tā teem teešas-wihreem, tā ir teem waggareem un jahtneekem buhs
šohditeem tapt.

^o Šie Tiesas likumi iespiesti ar parallēlu vācu oriģinālu un latviešu tulkojumu;
aptver 19 paginētas un vākos iesietas lapaspuses oktāva formātā bez iespieduma vietas
un gada; glabājas Vēstures un senatnes pētītāju biedribā Rīgā. Napirskis jau 1828. g. nav
vairs zinājis, kas un kad izdevis šis muižas tiesības, kāpēc atzīmējis tās sava darba
pielikumā 243. lp. kā Nr. 184. No tā jāsecina, ka šie Tiesas likumi izdoti jau 18. g. s.
Nevar būt nekādu šaubu, ka šis tiesību avots attiecas uz Kurzemi, jo Vidzemē nebij
3. pantā minētās pilskunga tiesas. Spriezot pēc citām valodas īpatnībām (piem., rie-
žas vietā valaka, vakas vietā pagasts — § 4), apskatāmā likumu grāmata bij spēkā
kādā no Daugavmalas pagastiem.

4.

Ja tam teefneffam fawas mahjas buhtu, tad winjch muischas-laufa wal-lafus ne strahdahs, winjch darbneefu ne fuhthihs, ir pagastu ne dohs, un wehl no mannim 10 dahlerus par gabbu dabbuhš, bet wiſſas leezibas un wiſſas zella-iseefchanas irr winnam japalihš. Tà iſſatrs no teem teefas-ſpreedejeem, tam tiſ pat ka zitteem fainneefteem jaſlaufa, deſmit dahlerus par gabbu dabbuhš.

5.

Teefneffam in diwi teefas-ſpreedejeem iſſesdeenas pehz puſſdeenas. Muischâ jaſanahſ, ka winni iſſatram teefu iſdohtu, wiſſu iſlihdſinatu un wiſſu iſſchirtu, kas jaislihdſinajams un kas jaisſchirrams; ka winni weens ohtram teiftu un ſtahtitu, kà tee fainneefi dſihwo un fahdu winnu mahjas-turreſchana irraid, jeb ir tadehl jaſanahſtu, ka winni fawâ ſtarpâ ſarunnatohs no teem darbeem, kas par teezibu ſtrahdajami un no tahm zella-iseefchanahm, jeb ir tadehl, ka winneem no muischas tahs panwehleſchanas ſinnamas fluhtu, tà la winni no tahm ir laudim ſinnu dohtu un wiſſus darbus, ka ir wiſſas iſeefchanas pareiſi un pehz taiſnibas eedalkitu. Schi teefa ir zittâ deenâ ſanahſis, ja tas pehz winnas padohma waijadſigs, jeb tad tas no muischas panwehlehts fluhs.

6.

Tà kà tahs pahrfahpſchanas, tà ir tahs ſtrahpes buhs, ko ſchi teefa ſpreedihš. Tahs tad buhs: noluhqſchanas preeſch teefas, rohſas-butſchoſchanas, tam, kam pahri darrihts, zcetums pee maiſes un pee uhdens, ſitteeni ar teemu kohfu, jeb ar plennizi, jeb ir behrnu rihtſtes.

7.

Tam wainigam wehl ne buhs notift pehz tahs jau noſpreeſtas teefas, pirms tas mannim, jeb ja es mahjâs ne buhtu, mannam tapehz eezeltam augſtakam usraugam, par apſtiprinaſchanu iſteifts irraid; kautſchu gan ſchis usraugs tahdu jau ſpreeſtu ſtrahpi atweegloht marr, tad tas tomehr winna walkâ ne ſtahw wehl icelaku un bahrgaku teefu ſpreeſt.

8.

Teem muischas-usraugeem, lai buhtu muischas-fungs, junkuris, ſkrihweris, teefneffis, jeb waggari un jahtneefi, buhs teem pee muischas-darba ſtelleteem darbneefteem, tiſ lab teem wihrichſteem, kà ir teem feewiſchſteem, teem leezineeteem pee muischas jeb ſemneefu darbeem, teem muischas jeb ſemneefu ganneem, laufu- jeb meſchu-fargeem, pee atrasta palaiſkuma un ſluntuma ne wairat kà peezi ſitteenus ar teemu kohfu doht; bet ja tahds ſchahdâ wiſſe ſtrahpehts ar wahrdeem jeb darbeem jo prohjam negohdigi iſturretohs, jeb tannu paſchâ nedekâ atkal wehl apwainotohs, tad ne buhs ne weenam no ſcheem minneteem usraugeem winnu wairs fiſt, neds ſtrahpeht, bet ſchahdu wainigu tuhdaſ zcetumâ jareent un no ſemneefu-teefas liſt teefahſt un ſtrahpeht.

9.

Zitta funga teefâ fahdu darbu ſtrahdadami, jeb us zellu buhdami, buhs tam usraugam fawus laudis jo bahrgi pahrmahziht, ja tee gohdigi ne turretohs,

un tahdai pahrmahziſchanai buhš uš weetas notitt, beš wiſſas laiſa ſawefſchamas. Tam usraugam buhš tadehl ar weenu teefas-ſpreedejeu, ſam arribſan lihđſ jaeet, to mainigu pahrmahziht; tomehr allaſch ar to ſianu, ſa taš pahrlaeku bahrgi ſtrahephtš ſcho usraugu atfal preeſch tašſ ſemneeku teefas apſuhđſeht warr.

10.

Tam teefneſſam ar teem teefas-ſpreedejeem par iſweena ſaimneeka mahjaš-un ſauku-koſpſchannu jaatbild, un tadehl teem arri ta břihtweſtība irr, wiſſas mahjaš un ſehtas, iſkurreā laiſā pahrraudziht, un ja taš gadditošš, ſa kađš ſaimneekš ſawas ehſaš, plawas, dahrjuš un ſaukuš, ſawuš ſirguš un lohpriš pareiſi ne koſptu, ſaweem ſaimes ſaudim to weenahſamnu ehdeenu, algu un abgehrbju nedohtu, jeb ſawu labbibas-ſraħjumu tā iſſchſehrbetu, ſa tam muiſchā buhtu parradus jataiſa, tad ſchim teefneſſam jeb teefas-ſpriedejam, ſaš tahdu netiſlibu atrohn, weenahſaš ſchahdu ſaimneeku pirmu reiſi ar wahrdeem no-raht un pamahziht; oħtru reiſi wiannu preeſch wiſſas ſemneeku-teefas apſuhđſeht, ſur wiannu tad pehž taiſnibas waijaga pahrmahziht; un tad tomehr wehl ne-ſahda labboſchana ne taptu redſeta, bet ſa mahjaš-weeta warretu pohſtā eet, tad buhš tai ſemneeku-teefai wiſſuš pagaiſta ſaimneekuš lohpā ſaaižinaht, teem to wainu parahdiht, ſapehž tađš negantš ſaimneekš no mahjahm iſmettamš irr, un tad buhš tam par ſaimneeku tapt, ſo taš wiſſleelataiſ pulkš no ſcheem ſa-nahſuſcheem ſaimneekeem par tahdu grihb eezelt.

11.

Wet ja taš notittu, ſa tomehr, raddibas jeb draudſibas dehl, kađš neleetiš un ſlinkš par ſaimneeku eezeltš buhtu, tad buhš no ſchi laiſa wiſſeem ſaimnee-keem, tiſ labbi ſa arri tam teefneſſam, un teem teefas-ſpreedejeem, ſa pohſtā gaħjuſcha ſaimneeka weeta, par leezi bu klaufiht, un arribſan taš truħtdamas leetaš, ſaš pee mahju-turreſchanaš waijadſigaš, no ſawas paſchaš mantas un no ſawas naudas žaur weenlihđſigu iſdalliſchannu atfal peegaħdaht. Wet tahda ſaimneeka niħſchana iſfargama irr, kad wiſſi ſaimneeki žitiš žitta dſihwoſchannu uſluhta, un iſſatra pamannita ſlinkoſchana un negahđiba teem teefas-wihreem tuhđaliht iſteiz.

12.

Buhtu tađš iſmeſtš ſaimneekš wiſſuš parradus iſlihđſinaižiš un wiſſu to atdewiš, ſaš pee mahjaš-uſturreſchanaš peederr un ſaš lihđſ plaujamu-laiſam waijadſigš irraid, un wiannam nu wehl ſaš atliktu, tad taš wiannam peederr, un ar ſcho ſawu mantu warr wiſch darriht ſo grihbendamš.

13.

ſapehž ir no arramu-laiſa eefahkuma lihđſ nobeiġtam plaujamu-laiſam ne kluhš nekahdaš leezi baš no muiſchāš pee ihpaſcheem lauka darbeem neđſ pee buħweſchanaš dſihtāš; ja ne žaur ugguni, weħtru, uħdenš pluħdeem jeb žittu ſahdu nelaimi, aħtru paligu waijadſetu.

14.

ſa buħweſchana un iſlahpiſchana pee ſemneeku mahjahm ſa arri ta peewe-ſchana to leetu, ſaš pee buħweſchanaš muiſchā un ſehtāš waijadſigaš irr, paleeſ pehž wezžeem liſſkumeem leezi baš darbi; tomehr buhš teefneſſam un teem teefas-

ƒpreedejeem us to raubſiht, fa ƒahhs peewefchanaſ ſeemaſzeſſu-laiſâ apgahda-
taſ tohp.

15.

Bet ja tomehr ƒahhs muifchâſ-ſungs jeb zits uſraugſ ƒahdu leezibu pee
muifchâſ buhwefchanaſ jeb ihpaſcha laufa darba dſihtu, tad ſemneefu-teefai pee-
nahſtahs, mannim, jeb ja eſ patſ ƒweſchâ ſemmê buhtu, mannam 'weetneefam,
ƒcho pawehleſchânu ſinnamu darriht, un tiſ ilgi pagaidiht, ƒamehr zitta ſinna buhſ.

16.

Teem teefâſ-ƒpreedejeem buhſ taſſ, wianeem tuwirmâ buhdamaſ ſemneefu-
un meſchujargu-mahjaſ eefſch ƒawas ihpaſchâſ uſraudſiſchanaſ nemt. Ja nu
ƒahds eefſch ƒahhm mahjahm flims ƒkuhtu, tad buhſ winnam no tam muifchâ
ſinna doht. Eâ buhſ teem teefâſ-ƒpreedejeem ir us to raubſiht, ƒa ƒaimiai mramſ
pee rohbeſcheem ƒahdes ne darra. Teefneefam buhſ, iſdewigâ laiſâ, wiſſâſ mahju-
weetâſ, wiſſuſ meſchuſ, un wiſſu to pahrraubſiht, ƒaſ muifchâi un pagâſtam
peederr.

17.

Lai ſemneefu-teefai wehl peenahſtahs gahdaht:

- 1) par bahrineem, ƒa winnu mantâſ pareiji un labbi glabbataſ irr.
- 2) par behrnu mahzſſchanaſ.
- 3) par zeſſu un tiltu taiſſſchanaſ.
- 4) par ƒagahdaſchânu un pawehletu walddiſchânu taſſ magâſihneſ labbibâſ
un refruhtu naudaſ, ƒa dehl muifchâ to ſemmi dohſ.

18.

Bet ja tomehr rahditohſ, ƒa ƒaem liſſkumeem ƒahds truhtumſ buhtu, tad
taſ manâ wakkâ ſtahwehſ, ƒchohſ ƒchim pagâſtam dohtuſ liſſtumuſ atpaſak nemt,
jeb zittuſ eezelt.

Verordnung,
die ich für meine
Bauerschaft
hiemit festsetze.

1.

Diese Bauerschaft soll eine Gerichtsbarkeit aus ihren Mitteln haben,
die im ganzen Gebiete alle Grenz- und andere Streitigkeiten der Bauern
entscheiden, alle kleine Verbrechen derselben bestrafen, auf gute Wirth-
schaft der Wirthe sehen, und überhaupt für die Aufrethaltung dieser
Verordnung verantwortlich seyn soll.

2.

Diese Gerichtsbarkeit soll aus dem jedesmaligen Rechtsfinder und
aus Beysitzern oder Rechtssprechern bestehen, die nur ich allein zu er-
nennen und abzusetzen mir vorbehalte.

3.

Diese Richter sind, so lange sie diesen Dienst bekleiden, unter kei-
nem Vorwande von den Wirthschafts-Beamten oder von dem Bauer-

Gerichte mit Leibesstrafe zu belägen; können daher bey geringfügigen Verbrechen bloß von ihren Mit-Richtern und zwar nur zur Geldstrafe oder zum Arrest bey Wasser und Brod verurtheilt werden. Bey wichtigern Verbrechen aber gehören sie, wie alle Unterthanen vor das Patrimonial- oder Hauptmanns-Gericht. Dieser den Richtern zugestandene Vorzug bleibt ihnen Zeitlebens, wenn sie nemlich Alters- oder Kränklichkeit halber vom Dienste entlassen sind; sollten sie aber wegen eines Verbrechens vom Dienste abgesetzt seyn, so sind sie dieses Vorzuges verlustig. Die Waggers und Schildreuter genießen in Ansehung der Strafen gleiche Vorzüge mit den Bauer-Richtern.

4.

Wenn der Rechtsfinder ein Gesinde hat, so sind ihm die Hofes-Reeschen, die Arbeiter im Hofe und die Wacke erlassen, und er bekommt ausserdem jährlich 10 Thaler von mir; dagegen aber thut er alle Leeziben und Führen, gleich den anderen Wirthen. Die übrigen Richter, die als Wirthe ihren vollen Gehorch leisten müssen, bekommen ein jeder jährlich 10 Thaler von mir.

5.

Der Rechtsfinder und 2 Rechtssprecher versammeln sich gewöhnlich alle Sonnabend Nachmittags im Hofe,⁷ theils um die etwanige Rechtshändel zu entscheiden, theils um sich über die Wirthschaft der Wirthe Mittheilungen zu machen, und theils auch, um wegen etwaniger Führen und anderer Leeziben, die Befehle des Hofes entgegen zu nehmen, sich darüber zu berathen und eine gleichmässige Repartition zu beschließen. Bey ausserordentlichen Vorfällen kommt das ganze Bauer-Gericht aus eigener Bewegung, oder auf Befehl des Hofes, auch ausser dem Sonnabend zusammen.

6.

Die Strafen, die dies Bauer-Gericht auferlegen kann, sollen nach Verhältniss der Vergehungen in folgenden Abstufungen bestehen, als: in Abbitte vor Gericht nebst Händekuss dem Beleidigten, in Geldstrafe, in Arrest bey Wasser und Brod, in Stockschlägen, in Hieben mit der sogenannten Plennitz und in Kinderruthen.

7.

Kein Urtheil dieses Bauer-Gerichts soll publiciret und vollführet werden, ehe es mir und in meiner Abwesenheit, meinem dazu bestimmten vorzüglichsten Wirthschafts-Verwalter zur Bestätigung vorgelegt worden ist, doch soll letzterer nur die Befugniss haben ein solches Urtheil mildern aber nicht schärfen zu können.

8.

Der Wirthschafts-Verwalter, er sey Disponent, Amtmann oder Schreiber, der Rechtsfinder, als Wirthschafts-Aufseher, die Waggers und

⁷ Tur atstāta balta vieta muižas nosaukuma ierakstam, kas liecina, ka šie likumi bij domāti vairākām muižām.

Schildreuter sollen den bey Hofesarbeit angestellten Arbeitern, beyderley Geschlechts, den Leezeneeken bey Hofes- und Bauer-Arbeiten, imgleichen den Hofes- und Bauer-Hirten und den Busch- und Feldwächtern bey vorgefundener Faulheit und Nachlässigkeit höchstens 5 Hiebe mit einem dünnen Stock geben können; sollte aber ein in der Art Bestrafter sich in Reden und Thaten ungebührlich betragen, oder in derselben Woche noch einmal in einen strafbaren Fehler verfallen, so soll keiner der obbenannten Wirthschafts-Beamten ihn wieder strafen können, sondern den Verbrecher inhaftiren, und sogleich durch das Bauer-Gericht richten lassen.

9.

Da aber bey allen Arbeiten und Fuhren ausserhalb der Guths-Grenze eine strengere Disciplin, ohne Aufschub, erhalten werden muss; so soll es dem Aufseher, dem die Aufsicht über dergleichen Arbeiten und Fuhren aufgegeben ist, mit Zuziehung eines Rechtssprechers, der wo möglich immer mitgehen muss, erlaubt seyn, eine dem Vergehen angemessene Leibesstrafe auszuthellen; jedoch mit dem Vorbehalt, dass der zu streng bestrafte vor dem Bauer-Gericht seinen Regress nehmen könne.

10.

Da die Richter für die gute Wirthschaft der Bauern verantwortlich sind, so haben sie auch das Recht, die Gesinder zu jeder Zeit zu untersuchen; und fände es sich, dass ein Wirth seine Gebäuder, Gärten, Wiesen, seinen Feldbau und sein Vieh und Pferde vernachlässigen, sein Dienstvolk nicht gehörig unterhalten, lohnen und kleiden, imgleichen seinen Korn-Vorrath so verschleudern sollte, dass er durch unnöthigen Vor-schuss unterstützt werden müsste; so hat derjenige Richter, der eine solche Vernachlässigung entdecken würde, die Verpflichtung, einen solchen Wirth das erstemal zu ermahnen, das zweytemal ihn beym ganzen Bauer-Gericht anzuklagen, welches ihn nach Beschaffenheit der Umstände bestrafen müsste, und wenn denn keine Besserung erfolgen und der Ruin des Gesindes zu befürchten wäre, so müsste das Bauer-Gericht die Wirthe des ganzen Gebieths zusammen berufen, ihnen die Ursache der Absetzung des lüderlichen Wirths anzeigen und sie auffordern, durch Mehrheit der Stimmen einen neuen Wirth aus den Wirths-Söhnen oder Knechten zu wählen.

11.

Um aber zu vermeiden, dass eine solche Wahl nicht aus Partheylichkeit, auf einen Taugenichts falle und um auch zu bewürken, dass die Wirthe, einer dem andern aufpassen, und die etwanigen Vernachlässigungen und Lüderlichkeiten dem nächsten Rechtssprecher sogleich anzeigen mögen, so sollen von nun an alle Wirthe, mit Inbegriff des Rechtsfinders und der Rechtssprecher, für den herunter gekommenen Wirth nicht nur den ausserordentlichen Gehorch leisten, sondern auch die in seinem Gesinde fehlenden Inventarienstücke, aus ihrem Vermögen, nach gleichmässiger Repartition anschaffen.

12.

Sollte aber dem ausgesetzten Wirth nach Berichtigung des Inventariums und Alles desjenigen, was bis zur nächsten Erndte nöthig ist, noch etwas übrig bleiben, so behält er es als Eigenthum zur eignen freyen Disposition.

13.

Dagegen sollen vom Anfange der Pflugzeit bis zur beendigten Erndte kein Frohndienst für den Hof weder zur extraordinären Feldarbeit noch zum Bau genommen werden, es wäre dann, dass durch Feuer, Sturm, Ueberschwemmung oder andere ausserordentliche Unglücksfälle eine schnelle Hülfe erforderlich seyn sollte.

14.

Der Bau und die Ausbesserung der Bauer-Gesinder, imgleichen die Anfuhr der Baumaterialien für den Hof und für die Gesinder, bleibt nach alter Art par Leezibe; doch soll der Rechtsfinder, nebst den Rechtsprechern darauf bedacht seyn, diese Anfuhr nach Möglichkeit im Winter bey Schlittenbahn zu besorgen.

15.

Sollte demnach ein Wirthschafts-Verwalter, oder irgend ein Aufseher eine Leezibe zum Bau oder zu einer extraordinären Feldarbeit für den Hof anbefehlen, so ist das Bauer-Gericht verpflichtet, diesen Befehl mir, in meiner Abwesenheit aber meinem Bevollmächtigten, sogleich anzuzeigen und die Leezibe bis zur eingegangenen Resolution zu sistiren.

16.

Die^s Rechtsprecher müssen die ihnen zunächstgelegenen Gesinder und Buschwächtereyen unter ihren speciellen Aufsicht nehmen, wenn jemand in ihrem Bezirk krank wird, es sogleich im Hofe anzeigen lassen und darauf Acht haben, dass die Nachbarn der Guths-Grenze keinen Eindrang thun, der Rechtsfinder aber muss nach Gelegenheit alle Gesinder, Wälder und überhaupt Alles, was zum Guthe gehört, übersehen.

17.

Das Bauer-Gericht hat übrigens zu sorgen:

Erstens, für Waisen und die sichere Aufbewahrung ihres Vermögens.

Zweytens, für den Unterricht der Kinder.

Drittens, für Ausbesserung der Wege und Brücken.

Viertens, für Anschaffung und verordnungsmässige Verwaltung des Magazin-Korns und des Rekruten-Geldes, wozu der Hof das Land hergeben wird.

18.

Sollte die Erfahrung es lehren, dass diese Verordnung fehlerhaft wäre, so behalte ich es mir vor, sie abzuändern, oder auch ganz aufzuheben.

^s Tur atstāta balta vieta, kur ierakstīt tiesas spriedēju skaitu, kas dažādās muižās bij dažāds.

10) Ka iffatras fainneeks, fà maſ irr, 3 woi 4 tellus ruddeni jeb ſeemà atſchfir un arridſan teeſcham uſaudſina.

11) Ka mahju dahſi labbi un beeschi iſarti, fuhdoti, ihſtâ laikâ ar lab-beem fehſleem apſehti un pareſi rawehti tohp; fa labbs plazzi ar fahpoſteem apſtahdihts, un maſ, 4 puhruſ ſemmes rahziu (ſartupeles) iſſehti tohp. So dahſa augli neween weſſelu barribu dohd, pullu maiſes aistaupa, bet arridſan ruddeni pee zuhfu barroſchanaſ eefahſumâ wiinu nobahſchâſ geld, un daſchu labbibas ſauju aiſſtahw. Wiſſ taſ irr fainneeſes gahdaſchana.

W a f f a r â.

1) Ka iſweens fainneeks, no ta laika, fad winſch fuhduſ iſwebdiſ, lihdj Wiſſeleem, (ſaut wiinam ne buhtu ſalmi atliſſtuſchi) iſ neddekaſ zittuſ meſumuſ ar ſauſahm fuhnahm, jeb ſakaltuſcheem paparſcheem, jeb wezzeem fuhleem eefſch ſawahm lohpu kuhteen wedd; fa winſch taſ kuhſtis un to plazzi preeſſch kuhſtim warr iſkaſiht, un ne zeeſch, fa lohpi ſehtas widdû gull, zaur fo daudſ fuhdu bohjâ eet un iſſliht.

2) Ka iffatras ſatras plawas pareſi un glurſchi noplauj; labbâ ſauſâ laikâ ſanemm; to ſeenu ne leet par ilgi tuppeſchôs ſtahweht, bet wiinu woi pa-jumtôs glabba, jeb labbâ laudſe ſamett; fa arridſan wiſſi grahwji un wiſſas mallinaſ, fur kahds ſahles kuhſſinſch aug, iſplautas tohp.

3) Ka iſweens ſawu papuii pee laika uſare un ſahrta, fad wiina pah-leeku buhtu eefehluſi zaur daſchſahrtigu ezzeſchana, taſ zeeſas meſle iſdeldeht.

4) Wiſſeem fainneeſeem beeschi peeteiſt, fa iffatram buhs ſaweem ſal-peem un puſſcheem, fad wiina ar ſirgeem peegullôs jahj, iſwaffarôs zeeti eefazziht, fa wiinaem ne buhs meſchôs ugguni kurrinaht, nedſ tuwu pee laufeem gullotſt ſſahdi laurkôs padarriht.

5) Zeeti uſ to turreht, fa iſweens fainneeks ſawâ fuhdaijâ tohs wezzuſ grahwjuſ iſpohſch, jeb, fur waijag, jaunaſ welſ; jo fad to pamett darriht, tee grahwji ihſâ laikâ zaur arſchana un ezzeſchana ar ſemmi pee-aug un ſagruhtſt.

R u d d e n s.

1) Ka wiſſi fainneeki tiſpat labbi fâ wiinu ſaimes wiſſri, tohs rudju laurkuſ wiſſai jebbi ne apſehj, un fa tadehl tee, kurreem ſtipra ſemme, preeſſch jauneem Behrtmeijeem, un tee, kurreem jo weeglaka ſemme, fâ wiſſſebbaſi, preeſſch wezzeem Behrtmeijeem ſawuſ rudſuſ iſſehj; fa wiina jo prohjam eefſch ſlahpſteem, kurreas mehds uhdeni turreht, taſ waggas beebaki, uſ pakalneem rettaki ſjenn, un wiſſas 'dſihtas pareſi iſmett.

2) Ka tee fainneeki to labbibu plauſchanaſ laikâ ihſteni gohdina; to wabbidſchana un kuhſchana par ilgi ne wiſſina, tâ, fâ lohpi un zuhſas wiſſu kriht, ſawu dalku nemdomas; un fâ arridſan fatras fainneeks riſu iſkuhſtiſ, ſawu labbibu, buhtu fâ rudſi jeb waffaraija, ar mehru no rijas ſanemm.

3) Ka ne weens beſ parahdiſchanaſ muſſchâ, ſahdu lohpu jeb ſirgu ne iſdohd; un turklaht arridſan iſſalka, ſahdas waijadſibas behl taſ lohps jeb ſirgſ wiinam eſſohſtſ jahahrdohd; fad uſraugi uſ to nemanna, fad mehds no-tiſt, fa fainneeks uſ weentreiſ ne ſpehdamaſ wairſ klauſiht, ſemmi atdohd un tai-muiſchui jagahda.

4) It aſchi waggareem buhs pee iffatras mahju pahſſatſchanaſ teem

faimneefem un wiſſeem peefohdinaht, fa pee ſalmu un ſeenu bahſchanaſ us ſtalleem, iſtabahm, eefſch ſchkuhneem, rijâs, ne buhs ar deggoſchahm pihpem pee darba eet; tit maſ fa ar ſtalleem jeb ſivezzehm ſirguſ jeb lohpus ſtalloſ apkohpt; jo kad kahda ugguns nelaimne zekkahs, ne weens ne mehds ſinnaht no fa wiina zehluſees, un tomehr ſchi ſtaigaſchana ar ugguni un neprahſtiga pihpes ſinehſeſchana beechi pee ugguns-grehſeem wainigas irraid.

5) Tapehz arridſan iſſatram waggaram wiſſôſ gadſfahrôſ, kad winſch tahs wiinam uſwehletas ſehtas paſſattahs, us to jamanna, fa, tur kahdai iſtabai ſturſtenis irraid, ſchis allaſchin ſkaidri ſlauzihts tohp turrehts, un tur, tur rohwas ween irraid, wiinam, ta fa pee iſtabas kraſnim, labbi ja-iſmekle, woi wiini ne irr wainigi tappuſchi, ta fa no wiinneem ugguns warretu zeltees, un tahdu ne-uſkohpſchana jeb truſtummu un wainu atraddis, wiinam tuhſalin no ta waijag muichâ ſinnu doht.

6) Iſkuzſch waggars mehds tohs ſirguſ to wiinam uſdohtu ſaimneeku paſiht, tadehl wiinam pawijam us to paſſattahs, fa ne weens ſawu labbu ſirgu iſmaina. Jo tas gan mehds notift, fa ſaimneekſ preeda dehl, gribbedams dſerſchanaſ labbad kahdu dahlderer peenemt, labbu ſirgu prett ſliktu iſnrihj, ſamâ prahſtâ zerredams un us to palaudamees, fa, kad mahjâs ſirgi ne ſpehs, ſlikti un pagahjuſchi buhs, muichâ zittus eedohs.

7) Tadehl waggaram arri us to bahrgi jaturr, fa ne kahds puifis jeb bandeneekſ pirms winſch muichâ to parahdijis, ſawu ſirgu nedſ pahrdohd nedſ iſmaina; jo wiinneem buhs papreeſch to ſirgu ſaweem paſcheem ſaimneefem dahwaht, woi ſcheem ne buhtu kahds waijadſigs. Zaur tahdas ſirgu-mihſchanaſ jo prohjam ſirgu-kaſchſis jeb zittas ſirgu-ſehrgus no tirgeem tohp ſtarp no-waddu ſirgeem eenetas un iſpauditas, no fa tai muichai leela ſtahde atlezz.

8) Muddigi waijag ir us to ſtattitees, fa ruddeni, mallas laifâ, katrs ſaimneekſ no ſaweem louſeem aſminus iſwekl um pee mallas us maſeem aſmintineem, jeb us ſchaggariu noleek, fa ſeemâ ne peeſalt. Schee aſmini daſchâ weetâ to labbatu ſemmes-gabbalu eenemm; un tomehr to lauru it weegli no wiinneem warretu pohſt, kad tikai iſgads pahru deenu pee ſcho darbu eetu. Pehz tain, fa ſchee aſmini muichâ pee buhtweſchanaſ ne buhtu japeewedd, ſaimneekſ ſeemas laifâ wiinunſ tutwafi pee ſehtas warr peewest, un turpliſam jeb preeſch muichas, jeb preeſch paſchu waijadſibas bruſſeht.

9) Ka ſaimneeki ruddeni, kad jau naſti labbi ſalt, ſawus ſirguſ pee-gullôſ wairs ne dſenn, um, kad kahds truſtumſ pee ſeena un ſalmeem rahdi-tohs, preeſch furra bihdamees wiini ne gribbetu aggri ſahſt preeſchâ doht, fa wiini tomehr naſti ſirguſ ſtalloſ turr, jeb kahdâ pawehni, fa zaur pahrlceeku ſalſchanaſ wiinneem gruhti ne eet, un ſpehſ ne ſuhd.

Seemas = Laifâ.

1) Us to labbi waijag manniht, fa ſirgi, kad wiini jau ſtalloſ eelifti, arri-dſan ihpaſchi labbi kohpti un pee miltu ohdereem turrehti tohp, fa tas ruddeni pee labbas ſahles un us gannibahm eekrahts ſpehſ, pee derrigas mitteſchanaſ ſtalli ne warr iſjuſt. Pee ſchihſ tas arri-dſan peeſiht, fa ſirgi ſkaidri un ſpohſchi turrehti, un iſdeenâs, jeb pahrddeenâs ſuffati tohp. Swad ſuffas newaid, to paſchu warr padarriht ar zeeki ſagrieſtur ſalmu kuſchi; pehz tee atliſkuſchi ſweedri jeb piſchſchi tohp ar maſu ſaſeetu behrſu ſlotiau iſputtinati; kad ar tahdu kuſchi no gareem ſalmeem tee ſirgi papreeſch aſchi norihtwehti irraid, ſaimneekſ, kaſ ſa-

wus firgus tà lohpi, teefcham nomannihs, fa wiini zaur tahdas ffaidras turrefchanas labbafi isdohdahs, un fa wiinfeh zaur to ween, pee rffatru, par gabbu fahdu pahris puhru ohderes marr peetaupht. Un fahdas flinnibas wehl zaur neffaidras turrefchanas pee fcheem lohpeem rohnahs!

2) Ka ar lohpu-ehdamu jau feemas eefahfumâ gauschi un prahrtigi tohp dsihwohts; tas irr, fa tas ehdamais gohweem un awim ne tohp tà preefchâ mefts, fa lohpi wairaf appafsch fahjahm faminn, ne fa apehd; fa tee lohpi ifdeenas, tà maf, ditweis tohp pilnigi dširdinati; fa tee fuhdi, kad wiini stakds pahrtleku krahjuſchees, tohp ismefti; un fa wiffutwairaf tai fainneezei no fchihs fahrtigas lohpu lohpfchanas, tam waggaram, kam fchi usftatifchana peeſriht, atbildejchamu ja-atdohd.

3) Buhs rffatram waggaram pawiffam afchi us to redseht, fa fainneefs ne weenu fajuu no feena, falmeem jeb pelleem pahrdohd jeb istupfcho; bet wiffu krahjunnu, fo Deems wiinam dewis, preefch famcein pafcheem lohpeem un firgeem walfa un peetaupa; pee fo winneem arridfan afchi japeejaffa, fa ne weenis, kad wiinam lohpu ehdamais peetruhtu, us muifchâs paligu marr un drihftt zerreht.

4) Buhs waggaram itweenam fainneefam peeteftt un it firdigi usdohd, fa winneem, kad wiinu faines laudis no darbeem jeb no zelleem mahjâs nahf, ne buhs falpeem jeb purfcheem ween to firgu apfohpſchânu uftizzeht; bet allafchin buhs pafcheem lihds ar fatwu faini fcho fohpfchânu apghdahd.

5) Ka fatrs fainneefs pee laifa, pirms ne tà feemas zeffch noet, to nahfofchu ruddeni waijadfigu rijes malku preefch fufchânas, fa arridfan tohs pee mahjahm waijadfigus meetus, fahrtis un zittas leetas peewedd, fa pawaffaras laifâ ne waijag tohs wahjus firgus ar tahdas peewefchânas nopuhleht.

Iffatrs no manneem waggareem, fas it peetizzigi palihdſehs zaur firdigu peepildifchânu no fcheem manneem preefchrafstiteem liffumeem, isdarriht un mannu padohmu atfneegt, fa manni laudis zaur Deema paligu un fwehtifchânu, us prahrtigas labbas apdohmigâs nammaturefchânas, laufu un mahju fohpfchânas, tohp wadditi un peeſpeesti, tas pee itweenas pahrfattifchânas, kurzu es patš, jeb mans muifchâs-fungs turrehs, ne ween to peenahftamu flawi un ufteifchânu no fatwas gohdigas padarrifchânas mannu liffumru fanems, bet arridfan ar gohda algu un dahwanahm teefcham taps eepreejinahs; tif teefcham tà arridfan fatrs palaidigs waggars, fas fchohs liffumus ne buhtu pareiſi wehrâ nehmis, mannu duſmu un pelnitu pahrmahzifchânu tiffpat labbi marr ſagaidiht, tà tas negohdigs pagahjis fainneefs wiinu mannihs, fas fatwu ſehtas weetu un ar to fatwu pafchu labflahfchânu tihfchi leef pohſtâ eet.

VIII

No Defmitneeku¹⁰

Peeflahjumeem.

Tam Defmitneefam peenahfahs, ar taſſnibu un bes mittefchânas us teem defmit fainneefeam, fas wiinam uswehleti irraib, usraudsiht, un wiinu dsihwofchânu wehrâ nennt, fa tee nedš to darrihtu, fas wiinneem par fſahdi buhtu, nedš tahdu darbu atftahdu jeb pameſtu, fas pee wiinu ihſtenas labflahfchânas derr. Sſchee mahrdi wiffu to mahza, fo defmitneefa ammatš tam pafcham pawehl.

Bet ka viņš jo labbaki sīnnahtu, kas tam jadarra, tapehž par jo šķaidrafu īs-
stahstīšānu šche tohp peeminnehts, us to ihpašči tam desmitneekam ja rauga.

1) Tam desmitneekam us to ja šķattahs, ka eefš tāhm mahjahm to šaim-
neeku, kas viņnam uswehlehti irraid, wiš meerigi, pareiši un taišni notiftu.
Ja nemeers starp teem laulāteem draugeem, jeb kildes starp šaimes želtohs,
jeb tee šaimneeki par šānu šāimi, kā šalpeem, puišcheem, meitahm, audsek-
neem, ganneem un ziteem švešcheem behrneem ne pareiši gahdatu, teem pašcheem
šlīktu ehdenu dohtu, bandi jeb drahnas atrautu; tad tam desmitneekam pee-
nahšahs, tohs nefaderrīgus šalīhšīnāht un us meera-dšihmošānu usmohdinaht,
tohs wainīgus pahrimahžihht, in us labbošānu un taišnaku dšihmošānu usštub-
binaht. Ja viņna usmohdinašānas ne to ne lihds, tad tas desmitneeks to
wainu un netaišnibu hašnizfungam šuhds. Ja ir mahžitaja usmohdinašānas
ne tohp wehrā nembas, tad ka waina muišchā tohp sīnnama darrita, in tad
muišchā tee wainigi no wiššas teefas, tā kā tee pašči pelnījušči, tapš strahpeti,
in par to gahdahts, ka taišniba un meers wišseem par labbu eefš wiššahm
mahjahm walditu.

2) Tam desmitneekam waijag šānu šaimneeku šemmes-lohpšānu wehrā
nemt, un us to raudsiht, ka viņnu lauši pareiši un ihštenā laišā tohp arti un
wiššai apstrahdati, ar labbu dihdseju fehflu apšehti, ka šeens un labbiba pareiši
tohp noplauti un šanemti, ir pehž ta labbiba tā īškulta, ka šalmōs nefas ne
paleef; ka lohpi in širgi labbi mittinati tohp un pilna špehka irraid; in ihši
šakhoht, ka pee šemmes- un mahju-lohpšānas wišš tā noteef, ka Deewa šweh-
tību zerreht warr, Deewa šwehtību, kas tam deewahihjigam un apdohmigam
strahdneekam retti mehds truhht.

3) Tas desmitneeks us to raug, ka tee šaimneeki frohgōs ne wafajahs, un
tur laišu, naudu in weffelību šāude in īšchkehrd. Tapat tas šaimneeks us
šānu šāimi ušraug: ja no šaimes kas nepareiši notiftu, kā šadšiba, plihšchāna
jeb zitta nebehdneeziba, in tas šaimneeks no ta šānu ne dohd, jebšču wišch to
šinn, tad wišch patš wainīgš tohp; ittin tapat kā tas desmitneeks, tad šahds
no teem uswehletem šaimneekem ne pareiši īsturrahs, in wišch tomehr no ta
šānu ne dohd. Ar nesinnašānu ne weens šehht warrehs aišbīldinatees in īs-
runnatees; jo tas ittin no teefas tapš īsmeflehts, arriig ta waina tam ušrau-
gam sīnnama bijuši. Ja šaimneeki jeb desmitneeki wainigi tohp atrašti, tad
tee pehž bahrgas teefas tapš šohditi.

4) Tas desmitneeks us to raug: ka no teem šaudim bes šinnas un ših-
mes ne šahda mōlka mešchā giršta tohp, nedš buhnešānas, nedš šiltuma deht,
nedš pehž šahrteem, nedš meeteem, nedš šabbeem, nedš zittas waijadšibas labbad.

5) Teem desmitneekem arri tahs, pašcheem šaudim par labbu, šabehrtaš
labbibaš jeb magafines ušraudšīšchāna, pehž muišchāš parwehlešchānas, peekriht.

Tas desmitneeks dabhu īfgaddus trihs dahlerus lohni, in to šāimi, kas
wiņnam waijadšiga irraid, šewim warr īsmefleht, tomehr tā, ka muišchāš wag-
gari un zitti ušraugi šhinnī leetā pašr wiņneem eet.

¹⁰ Šie muižas likumi aptvež 1 nepaginētu un neiebrošētu pusloksni oktāva
formātā. Ne likumdevēis, ne iespiešanas vieta in laiks nav atzīmēts. Arī Napīrskis
savā Chronologischer Conspect der Lettischen Literatur šo iespieduma darbu ierindojis
starp pielikuma (Anhang) nedatētiem izdevumiem kā Nr. 492, pie kam viņš uzskata
Jelgavu par iespiešanas vietu un pašu darbu attiecina uz 18. g. s. beigām (Mitau 17..).
Se pārspiests pēc Vēstures un senatnes pētītāju biedrības eksemplāra.

IX

Likumi¹¹

pehž turreem

Dundagas valstes desmitneekem

buhš turretees.

Dundagā, 1816-tā gaddā.

Jelgavā, 1816.

Cespeests pee J. W. Steffenhagen un debla.

1.

Desmitneeki irraid zelti, lai lauschu dšihwoščana un mahju-aptohpščana pehž fahrtas eetu, un lai teem glehveem faimneekem un palaidneekem ihpašči usraugi un sčubbinataji buhtu. Tapehž irr par desmitneekem tahdi wihri is-laffiti, kas par taišneem, gohdigeem un uštizzameem tohp turreeti.

2.

Desmitneekam buhš zitteem labbu preeščšihmi doht un wišfur rahdiht taišnibu. Kad tam jaspreesč, ne buhš wiannam us to štattiht, woi tahšs wianna draugs, raddineeks jeb balwotais, bet us to ween, ko ta taišniba prašča, ta wiašč nepareiši spreesčams, newainiga zilweša lahstus un ašaras us few ne krautu. Spreesčohht buhš tam Deetwu bihtešs, kas weenrejš arri nahšs us teefu un pehž taišnibas teefahš.

Pa wišjam buhš desmitneekam no dšerščanas šargatees. Kas ščo negantu ammatu ezeenišs, taps no šawa gohda-ammata atneests, un jo gohdigs wihšs wianna weetā ezeelts.

3.

Patram desmitneekam tohp ihpašči faimneeki peeščširti, un wiannam nah-fahšs us to raudsiht un ruhpigi par to gahdaht, ka ščee šawas ehšas un wiššu šawu mahjas-buhščanau tā aptohp, tā labbam faimneekam peešlahjahšs, un ka tee šlinkodami un atlašdamees, mahju-weetas ne palaišč un pohštā eet.

4.

Wianeem tadehļ pa wišjam us to jaskattahšs, ka laufi. Kas šehjami, ihštā laifā un pareiši tohp arti un isčohpti.

5.

Wianeem buhš faimneekus padšihht, kur wajaga jaunus grahwojus raft un wezzus pohšt, un us to raudsiht, ka ta šemme no grahwoju mallahm tohp

¹¹ Likumi Dundagas valsts desmitniekiem aptver 16 paginētas un iebrošētas lapaspuses oktāva formātā, kas ar cenzūras atlanju (titula lapas mugurpusē atzīmēts: „Ist zu drucken erlaubt worden. Prof. Dr. Liebau.“) iespiesti Jelgavā 1816. Napīrskis šo izdevumu apraksta ar Nr. 351. Pārspiedumam izlietots Valsts bibliotēkas eksemplārs (Nr. 124.149).

atmesta nohst. It par to buhs winneem gahdaht, ka eeffch mahjahm fuhdi jau iswesti un eearti, pirms tas laiks nahst us Runga lauceem fuhdus gahst.

6.

Winneem arridsan us to buhs raudsiht, ka laudis pawaffarâ fawas plawas pohsch, un ja tas warr buht ween, peewairo un peepohsch. Tomehr buhs katram fainneefam, kas jaunū plawu gribb taifst, Rungam no ta teift, lai tas pats sinnatu, moi to warr wehleht, jeb ne. No straganahm plawahm buhs zaur grahwju-raffchanu to ffahbu ihdeni nolaiht, lai labbaka sahle augtu.

7.

Laufus un dahrsus un druwās buhs apschoghahst, ka lohpi ne tohp eeffchā un to Deewa fwehtibu ne nobradda un nopohst. Ganna-behrneem buhs bes mitteschanas kohdimahst, lai lohpus weeraug un farga, un eeffch zeemeem buhs lauka-fargeem us to ffattihst, ka ffahde ne noteef. Kur laufi ne tohp taupiti, tur buhs desmitneefam no ta jinru doht waggaram, ka tas pats nebehndekus pahrmahzitu.

8.

Kad sahst labbibu fult, buhs desmitneefam mahjas apstaigahst, un raudsiht, moi arridsan katram fainneefam bahda fehlla, kas Enaschi dihgst un fehshanai derr. Ifweenam buhs todehl graudus dihglos list, un raudsiht, moi derrehs jeb ne. Nederramu fehllu Rungs labprahst pahrmihš, kad ween pee laika wianu luhgs. To labbibu, kas fehllai noschirta, ne buhs ne kahdā wihšē tehreht jeb ischkehrdeht. Kur kahds wahju, nelabbu fehllu fehdamš laufu buhs trahpis, tur desmitneefš lihš pee wainas buhs.

9.

Kas zeemina laufus ne taupihš, bet ar lohpeem nogannihš, tam ne ween buhs to ffahdi, kas no desmitneefeam pehz taifnwās taps nolemta, lihšsinahst; bet wiafch wehl ihpafchi taps pee meefahm strahpehtš, kas arridsan wianam tif labb, ka ganneem notihš, kad desmitneefš atraddihš, ka laufi no pascheem lohpeem jeb putneem buhs pohstiti.

10.

Desmitneefeam arridsan us to buhs raudsiht, ka fainneezes eeffch fawahm mahjahm tiffufchi darr, kas tahm fawā kahrtā peenahfahš; ka tahš dahrsus kohp un rawe, lohpus peewawina, pareisi kohp un ar lohpu-ehdamu jeb passaru prahtigi, un jau no ruddens puffes taupigi dsihwo, ka pawaffarâ badš un truhfums ne pee-eetu un speestu. Ne weenam fainneefam, kalpam jeb waklanee-fam buhs schinni leetā us Rungu pakartees. Tur ween tif Rungs lihšfehš, kur redfehš, ka tas badš un truhfums zaur kahdu nelaimi jeb zaur Deewa kohdibu buhs zehlees. Kam zaur paschu wainu peetruhš, tas lai arri weeraug pats.

11.

Desmitneefeam buhs fainneefeam pee gruhfas strahpes kohdinahst, ka ne weenam buhs fawas plawas isnohmohst jeb par maffu zittam pahrdohst.

12.

Ir par to buhs defmitneefkeem gahdaht, fa katrs fatwas plawas applauj. Kas plawas pamettihš neplautas, taps bez ſchehloſchanas ſtrahpehts, un defmitneefam buhs par to jaatbild lihds, ja winſch pee laika no 'ta ſungam jeb waggaram ne buhs ſinnu detwis.

13.

Defmitneefam buhs ſaimneefus ſtubbinahht, kaiſchus fatweſt fatwas mahjās, un wiſſadā wiſſe par to gahdaht, 'ta ſuhdi tohp papilnam krahti. Tik ko ſuhdi iſweſti, buhs eefſch ſtalleem un laidareem kaiſchus eegahſt un tohs daudſfahrt flahſtiht. Salmus un pellus ne buhs ſuhdos gahſt, bet us lohpu-ehdinaſchanu taupiht.

14.

Tikkai tahdoem ſaimneefkeem tohp wehlehts ar ſawu prezzi us pilſſatu brauht un to paſchu pehz patiffchanas pahrdohht, kas pahrtiffuſchi un ſtunga ar waijadſibahm ne kaitina. Bet pat ſcheem buhs papreeſch no ſtunga pawehleſchanas-ſihmi iſnemt un to paſchu defmitneefam rahdiht. Kas bez ſtunga pawehleſchanas us pilſſatu brauz, to buhs defmitneefam, tik ko winſch pahraht, us pilli weſt, jeb arridſan waggaram fa neklaufigu ſihmeht.

Kas atlaisdamees eefſch ſawahm mahjahm dſihtwo un tapehz newaid pahrtiffuſchi, teem wairat ne buhs pahrdohht, fa tik ween, zif teem us ſahls- un dſelſu-pirſſchanu waijaga.

Lohpus ne fur zittur, fa ween us tirgu buhs pahrdohht. Schohs buhs peeaudſinaht, zif ween warr mittinaht, un par leeku daudſ ſirgus ne buhs turreht. Saw warrehs maſarrajs ar 8 un diſcharrajs ar 10 ſirgeem pahrtitt, tad ween ſchee labbi un ſpehta-lohpi. Sirgi allaſch labbat iſdohſees un paſſars taps peetaupihts, tad tee ſeemas-laika eefſch ſtalleem, ne fa peedahrbā taps turreti. Defmitneefkeem buhs tadehl laudis ſtubbinahht, ihpaſchus ſirgu-ſtallus buhweht.

15.

Defmitneefkeem buhs us ta ſtattiht, fa bez ſtunga ſinnas un pawehleſchanas ne weens wakkaneeks ne fur ne mettahs. Kam jau fur ſahda buhdina irr, tam ne buhs bez ſtunga pawehleſchanas jomus laufus jeb plawas taiſiht, fa ſaimneeki, furreem klauffchanas un wiſſadas nodohſchanas, ne tohp apehnoti un pee fatwas buhſchanas patruhginati.

16.

Ne weenam ſaimneefam buhs kalpus, puiſchus jeb meitas pehz patiffchanas pahrmihht. Kam ſaime waijaga, tam buhs to no ſtunga iſluhgtees, un to paſchu dabbujis, defmitneefam paſazzihht, fa tas pats allaſch ſinnatu, ſahda ſaime katrom irr, un fureſch, tad waijaga, ohtram atdohht warr.

17.

Us dartinu-debſinaſchanu ne buhs ſallus kohlus nolaiſt un pohſtiht, bet ſatnes iſkratt, furerās to waijadſigo ſwikk gan atraddihš. Meſchi irraid tauпами, jo noſchlojami tahdi laudis, furreem truhkt meſchi. Ne buhs tadehl arridſan preeſchu-kohkōs neſh ohſolās, kas wehl naw iſprauleiſchi, drawas durt. Ja ſahds uſdrihſtetohs to darriht, tad buhs defmitneefam no ta waldneefkeem tuhbal ſinnu doht.

18.

Desmitneefceem buhs us to skattihht, ka fainneeki fainei ikgabbus to nah-kamu lohni un tahs waijadfigas drachnas bes patruhzinahschanas nodohd; ka fainneezes smeckigu maifi zepp un kalpeem un meitahm, kas darbôs eet, tif daudj maifi un pakohdu lihds dohd, ka waijaga un ka tee pahrtitt warr.

19.

Desmitneefceem buhs ruhpiigi us to skattihht, ka pa mahjahm ne kahds sweesch zilweks, lai buhtu Schihds jeb Tschiggans, Watweetis jeb Wahzeets, jeb kas ween buhdams, ne tohp bes pawehleschanas-grahmatas peenemts un turrehts. Buhs desmitneeks to sinnajis un flehpis, tad buhs wiasch lihds pee wainas.

20.

Kas usdrihtstahs isbehgufchu Refrutu peenemt un turreht, eekrittihhs bes schesloshanas eefsch tahm daudsfahrtigi baswizâs fluddinatahm un eedraude-tahm strahpehm, un ne taps ne kahdâ wihjê no Runga scheslohts un pahrstahts.

21.

Ja no Waldneefceem taps atraft, ka kahds fatu mahjas-weetu ta buhs palaidis, ka wiasch isleekams, tad ne ween fainneekam, bet arridsan fainneezei lihds ar desmitneefu buhs atbildiht un strahpi zeest.

22.

Desmitneefceem un waggareem buhs laudis noraddinaht, neefu labbad pee Runga naht, zaur fo tiffai laiks tohp kawehhts un dascha jausa beena frohgâ uejaufi nowajata.

Bhez scheem minneteen liffumeem buhs desmitneefceem ruhpiigi turretees, un ja tee tohs pahrtahps un us tahm winneem uswehletahm mahjahm ne skattihhs, tad tee eekrittihhs gruhâ strahpe. Waggareem tohp aschi kohdinahts, us to bes mittechanas raudsiht, ka desmitneeki lihds ar fainneefceem pareji is-turrahhs un tiffufchi darra, kas teem fawâ fahrtâ peenahfahs. Nur ween tee to atrohn zittadi, ne buhs winneem to flehpt, bet Waldneefceem pafazzihht.

23.

Ar tahdeem fainneefceem, kas fawâs mahjâs prahtigi dsihwo, tahs ar gohdu un apdohmibu walda, ar to pahrtteef, fo Deems teem swehtihhs un Rungu ar waijadfibahm ne faitina, ar tahdeem gohdigeem un pahrtiffufcheem fainneefceem desmitneefceem ne kahda dalla naw, nedj buhs teem winnu mahjas apstaigahht un israudsiht. Tahdeem labbeem un gohdigeem ne kahdas usschubbi-nahchanas un pamahzifchanas ne waijaga. Was pafchi dsennahhs, naw no us-rangeem dsennanri. Scheem tad arridsan tohp no Runga schlihts, ka winnu mahjas-weetahm us ziltu ziltim buhs pee winnu pehznahfameem palift, kad ween winnu behrni un behrnu-behrni eefsch winnu pehdahm staigahhs un tapat gohdigi un gahdigi isturrefees. Reflahht tohp teem labbeem un pahrtiffufcheem fainneefceem peeschlihts, ka winnu behli taps taupiti, un kamehr tee usweddahs gohdigi, ne taps aisdohhti.

Tit, to lahds pagahjis fainneefs fahls zeltees un pahrtikt, ne stahmehs
winafch ilgafi appafch defmitneefa usraudfifchanas. Tomehr ne warr ne weens
no tahs bes Runga ihpafchigas pawehleifchanas atrautees.

24.

Ratram defmitneefam buhs fchohs likkumus teem fainneefem, kas wiina
usraudfifchanai uswehleti, preefchlaiffiht, ka ne weens ar to warretu isrunna-
tees, ka winafch to, kas nolifts, newaid finnajis.

25.

Ratrà pirmâ mehnefcha-deenâ buhs wiiffem defmitneefem pee Runga fa-
nahft lohpa, un isteift, ka pa mahjahm tohp dsihwohts; kurefch atlaischahs un
kurefch jo tikkufchi us preefchu dsennahs.

26.

Defmitneefem irr dauvs jahfchanas un wiiffadas apfawefchanas, wiinneem
tadehl arribfan atweeglofchanas nahfahs, un tapehz ne taps tee

1) ar wesumeem us piljatu raiditi,

nedf dabhuhs tee

2) feena-laiikâ us Uhtenes plawahm leezineefus raidiht.

Bittas klauffifchanas irr teem ar zitteem fainneefem weenlihdfigas.

B. Paskaidrojumi

Pārspiestiem 9 Kurzemes muižas tiesību tekstiem ir dažāda juridiska vērtība un vēsturiska nozīme. Dažiem muižniekiem rūpēja tikai lauku un mežu saimniecības jautājumu nokārtošana likumdošanas ceļā, kāpēc arī šādu likumdevēju izdotām saistošām normām ir maza nozīme Latvijas tiesību vēsturē.

Šai ziņā ir raksturīgi Muižas likumi (Nr. 2), ko 1798. g. saviem Smuku muižas dzimtlaudīm devis A. E. fon Grothüss: no 15 pantiem 11 domāti meža aizsardzībai, kādos nolūkos likums nosaka mežsarga pienākumus un piešķir viņam tiesību apķīlāt vainīgo dzimtlaužu lopus (§ 10), zirgus un cirvjus (§ 5). Bez muižas atļaujas neviens nedrīkst kunga mežā aiztikt nevienu koku; aizliegts ņemt pat kritušu malku un plēst lubas (§ 7,12). Šādu racionālu mežsaimniecību likumdevējs motivē ne tik daudz sava privātipašuma interesēs, cik ar plašākiem sociāli politiskiem nolūkiem: „mums, kurzemniekiem, kas mēs aukstā pasaules stūrī dzīvojam, tā malka tāda vajadzīga lieta ir kā pati tā mīļā maizīte.“

Līdzīgs raksturs ir Priekšrakstam (Nr. 7), ko 1802. g. deva Pūres muižas barons G. Ch. Renne saviem vagariem. Tikai te likuma izvešana dzīvē uzlikta par pienākumu nevis mežsargam, bet vagaram, kam barona Rennes muižās bij jāpilda tās pašas funkcijas, kas citur bij uzticētas desmitniekiem. No pēdējiem Pūres vagari atšķirās galvenā kārtā ar to, ka viņu uzraudzībā nodoto saimnieku skaits nebij 10 un vispār nebij likumā noteikts. Rennes Priekšraksts interesants tai ziņā, ka juridiskā materiāla sakārtota sistēmā pēc kalendāra un iedalīta pēc četriem gada laikiem, kādu likumdošanas tehniku daži zinātnieki vispār uzskata par ļoti zīmīgu kodifikācijas vēstures sākumu: likumdevējs nepieciešamos noteikumus atzīmēja kalendāra mēnešu sekā pēc katrreizējās vajadzības gada laikā.¹² Acīmredzot, līdzīgā kārtā ir radies Rennes Priekšraksts, t. i. no kalendāra piezīmēm. Tāpat „visos gadskārtos“, tā tad vismaz četrreiz gadā, vagaram personīgi jāpārtrauga „viņam uzvēlētās sētas“, t. i. viņa ziņā nodotās saimnieku mājas. Tā kā Rennes Priekšrakstam ir lauksaimniecības rokas grāmatas saturs, it kā likumdevējs būtu gribējis savā muižā realizēt S. Guberta vai Joh. B. fon Fišera darbos¹³ ieteikto lauksaimniecības racionalizāciju, tad Pūres muižas vagaru pienākumi vismaz pa daļai pielīdzināmi tagadējā pagasta agronoma vai valsts muižas pārziņa pienākumiem. Lai panāktu muižas un zemnieku lauksaimniecības ūnifikāciju, Rennes Priekšraksts visos sīkumos reglamentē zemnieka, kā privātsaimniecības subjekta, dzīvi. Piem., vagariem nevien jāseko, lai saimnieki laikā kārtīgi nomēslo, apar, apsēj un nopļauj savus tīrumus, bet arī jāgādā: „ka viņi skaidri slauka skurstenus“; „ka zirgi skaidri un spoži turēti un ikdienās jeb pārdienās sukāti top“; „ka visi grāvji un visas maliņas, kur kāds zāles kušķiņš aug, izplautas top“

¹² V. Sinaiskis, Divpadsmit tabulas, Latv. konversācijas vārdnīca, 3. sējums, 5490. lp.

¹³ S. Gubert, Stratagema oeconomicum oder Akker Student (Rīgā 1645, 3. izd. 1757). Joh. B. v. Fischer, Liefländisches Landwirthschaftsbuch (1753).

un tml. Ir iespējams, ka šādu, gandrīz policejisku, saimnieciskās dzīves reglamentāciju Kurzemes muižnieki neapzinīgi aizguva no savas kārtas biedriem Vidzemē, kur taču 19. g. s. sākumā ar 1804. g. likumu uz privātām muižām attiecināja Kārļa XI agrārā valsts sociālisma principus, kas jau ar likumu centās visos sīkumos noteikt zemnieku un muižas attiecības, stipri ierobežojot individuālās gribas brīvību saimnieciskā laukā. Tomēr runājot par Rennes Priekšrakstu, jāsaka, ka šai gadījumā saimniecības tiesību mērķis bij progresīvs, jo nododams zemniekus vagaru policejiskā uzraudzībā, Pūres muižas kungs cerēja panākt nevien lielāku turību, bet arī spaidu kārtā nodibināt racionālu un intensīvu lauksaimniecību. Tāpēc vagaram jāseko, lai saimnieki pavasaros iztīra grāvjus no zemēm, plāvās izkapā atvases, ikgadus uzaudzina 3—4 telus, izstāda vismaz 4 pūrus kartupeļu, labi kopj savus zirgus, krāj kūts mēslus un gādā par lopu pakaišiem, kā arī neizputina savu iedzīvi — jo sevišķi dzīvo inventāru. Lai gan Rennes Priekšraksts nekur skaidriem vārdiem nenosaka, ar kādām tiesībām saimnieks valda un lieto savu zemi, tomēr nevar būt šaubu, ka zemnieku agrārtiesiskais stāvoklis ir ļoti nedrošs un varbūt pat pilnīgi prēkārs — viņi ir saimnieki no kunga žēlastības, „līdz turpmākam“. Tāpēc arī starp muižas un zemnieku zemi nav nekādas juridiskas robežas: patiesībā tā ir viena zemes kategorija, tikai muižnieks to izmanto dažādi — mazāko daļu tieši kļaušu un rīžu kārtībā (muižas zeme), lielāko daļu netieši (zemnieku zeme) ar zemnieku siksaimniecību palīdzību, kurās lauksaimniecisko ražošanu pārzina un noteic tie paši ierēdņi, kas muižā — vagari. Labāks ir zemnieku manttiesiskais stāvoklis: viņiem pieder stipri ierobežotas īpašuma tiesības uz saviem darba augļiem; viņi var uzņemties parādu saistības, pie kam — spriežot pēc Rennes Priekšraksta — šai ziņā zemniekus ļoti izmanto „žīdi jeb krodzinieki“. Tomēr saimniekam piešķirta tik maza rīcības brīvība, ka kustamā īpašuma tiesības bieži vien kļūst illūzoriskas. Piem., saimniekiem aizliegts pārdot lopbarību („ne vienu sauju no siena, salmiem jeb pelliem pārdot“) un mainīt zirgus; dzīvo inventāru var atsavināt („izdot“) tikai ar muižas atļauju, pie kam ik reizes jāpierāda, kādas vajadzības dēļ saimnieks spiests pārdot savus lopus vai zirgus.

Samērā maza vērtība ir nezināma autora likumam ar nosaukumu „No desmitnieku pieklājumiem“ (Nr. 8), kas 5 pantos nosaka desmitnieka stāvokli 18. g. s. beigās. Desmitnieks ir muižas algots ierēdnis, kas pakļauts vagaram, un kam jāuzrauga 10 pagasta saimnieki viņu privātā un sabiedriskā dzīvē. Desmitniekam jāzina, ka viņa desmitnieki laudis labi kopj zemi un māju, patvārīgi nelieto mežu, nedzīvo pa krogiem un katrs pilda savus pienākumus pret laulāto draugu, saimnieku un saimi. Desmitnieks mēģina samierināt cietušo ar vainīgo, bet ja nevar to panākt, ziņo mācītājam, kas savukārt šo lietu var nodot tālāk muižas tiesai.

Turpretim daudzējādā ziņā ir interesanti „Likumi Dundagas desmitniekiem“ (Nr. 9), ko 1816. g., tā tad Kurzemes zemnieku brīvlaišanas (25. 8. 1817) priekšvakarā izdeva Dobeles pilskungs un Dundagas majorāta muižas dzimtkungs Ch. F. fon Sakens (1754—1818). Lai gan Sakena likumi desmitniekiem vispārējos vilcienos līdzinās Rennes priekšrakstam vagariem, tomēr starp abiem tiesību pieminekļiem ir arī liela

starpība. Pirmkārt, Dundagas Sakens vielas sadalījumā nav turējis pie kalendāra sistēmas; otrkārt, pretstatā Pūres muižai Dundagā desmitnieku uzraudzībā bij nodoti tikai „glēvi saimnieki un palaidnieki“ (§ 1). Turpretim „ar godīgiem un pārtikušiem saimniekiem desmitniekiem nav nekādas daļas, nedz būs tiem viņu mājas apstaigāt un uzraudzīt“, jo „kas paši dzenas, nav no uzraugiem dzenami“ (§ 23). Tā tad desmitnieku režīms Dundagā bij tiesiska izņēmuma stāvoklis, savā ziņā sods nolaidīgiem vai mazturīgiem saimniekiem. Līdz ar to tas bij pārejas stāvoklis, jo dzimtkungs ar īpašu pavēli varēja jebkuŗu atbrīvot no desmitnieka uzraudzības, tikko „pagājis saimnieks sāk celties un pārtikt“. Dundagas saimnieku dalījumam godīgos un palaidnīgos, pārtikušos un mazturīgos bij arī civiltiesiskas sekas. Pirmkārt, desmitnieka uzraudzībai nodotie saimnieki drīkst no saviem darba augļiem pārdot tikai tikdaudz, cik vajadzīgs sāls un dzelzs pirkšanai (§ 14); turpretim pārējie varēja pēc patikas pārdot savas preces lauku tirgos un pilsētās, ja viņi muižā bij izņēmuši atļaujas zīmi. Otrkārt, tikai „godīgiem un pārtikušiem“ saimniekiem bij nosacītas mantojuma tiesības uz viņu tēva zemi („top no kunga solīts, ka viņu mājas vietām uz ciltu ciltīm būs pie viņu pēcnākamiem palikt“), proti: mājas palika lejupejo dzimtā valdījumā, bet ar nosacījumu, ka saimnieka bērni būs tikpat „godīgi un gādīgi“ (§ 23). Turpretim katru nolaidīgu saimnieku muiža var izlikt no mājām (§ 21). Tāpat dundadzniekiem aizliegts iznomāt vai pārdot savas pļavas (§ 11) vai pamest tās neplautas (§ 12).

Dundagas valsts desmitniekiem visumā bij tādi paši pienākumi kā Pūres muižas vagariem: jāseko, lai desmit saimnieki apsaimnieko savus laukus pēc muižas priekšraksta un desmitnieka aizrādījumiem; lai ļaudis taupa mežus; lai mājās būtu vajadzīgais lopu un zirgu skaits, pie kam par „mazarāju“ sauca saimniekus ar 8 zirgiem (§ 14), kas liecina par lielām lauku mājām. Bet Dundagas likumiem ir plašāka nozīme nekā barona Rennes Priekšrakstam, jo Ch. F. fon Sakens ved noteiktu populācijas politiku, aizliedzams saimniekiem bez kunga ziņas mainīt saimes ļaudis (§ 16), pieņemt svešiniekus par piemītņiem (§ 19) vai dot vaļiniekiem bandas zemi. Amata dēļ desmitnieki bij atsvabināti no dažām ārkārtējām klaušām, un katra mēneša pirmā dienā ziņoja kungam par savas desmities stāvokli.

Gandrīz tikai klaušu darba regulatīvi ir K. E. fon Brinkena 1806. g. dotie Likumi priekš Vormes ļaudīm (Nr. 5) un grāfienes Sofijas Elizabetes fon Mengdenes 1796. g. dotie Lindes un Bīrzgales pagasta pienākami darbi un klausīšana (Nr. 3). Salīdzinot ar 17. g. s., klaušas ir nevien stipri pieaugušas, bet arī racionālizētas ar tā saukto riežu jeb valaku sistēmu, kas ir lauksaimniecībai piemērots akorda darbs. Ar to klaušu darbs kļuva ražīgāks un intensīvāks, bet līdz ar to vairāk tika izmantoti zemnieki un viņu zirgi. Parasti riežas lielums bij 5 pūrvietas ziemāju un tikpat vasarāju, kā arī attiecīga daļa muižas pļavas (siena rieža), kas katram „pilnam vīram“ bij laikā jāapstrādā un jānokopj. Pārējie muižas darbi veicami ar kārtējiem darbiniekiem un otriniekiem vai

ārkārtējām liecībām un talkām.¹⁴ Lindes un Birzgales pagastos zemniekiem bij jādod vēl pļosta kļaušas, bet Vormē jāiet arī dedzināt kļeģeļi, darva un degvīns. Darbinieku uzraugiem¹⁵ atļaida dažas gaitas. Zīmīga gadu simteņa parādība ir Vormē pieminētās dīksaimniecības, kas liecina, ka muižnieki izmēģina jaunas saimniecības nozares, lai pavairotu savus ienākumus ar muižas industriālizācijas metodēm. Vormē kļaušu darba rēgulatīvam bij jau vaku grāmatas normatīvais spēks, jo kā saimnieki, tā kalpi varēja iesniegt sūdzību muižas tiesai par kļaušu un no-devu (vaku) pavairošanu pretēji Vormes dzimtkunga izdotiem noteikumiem. Acīmredzot, šī sūdzības tiesība dzimtlaudīm bij piešķirta, lai aizsargātu viņus un līdz ar to dzimtkunga intereses pret Vormes muižas arendatoru un viņam pakļautiem muižas ierēdņiem.

Tomēr juristu visvairāk var interesēt trīs pārējās Kurzemes muižas tiesības: Struteles dzimtkunga Franča Aleksandra Ernsta Franka 1793. g. dotie likumi (Nr. 1), grāfienes Sofijas fon Mengdenes otrais kodifikācijas darbs — 1805. g. publicētā Lindes un Birzgales zemnieku jeb pagasta tiesa (Nr. 4) un, beidzot, plašākam novadam, resp. vairāku muižu ļaudīm domātie formulārveidīgi sastādītie Tiesas likumi latviešu un vācu valodā (Nr. 6). Bez tam Struteles dzimtkungs likuma ievadā plašāki motīvē šādas „tiesas grāmatas“ vajadzību: vairot savā valstī Dieva bijāšanu, labus tikumus un goda prātu. Tāpēc arī Struteles likumu grāmatai ņemti par moto bībeles vārdi, un pirmie 3 panti prasa no dzimtlaudīm tīri reliģiskus pienākumus: rīta un vakara pātarus, svētdienas svētīšanu un baznīcas apmeklēšanu.

Tālāk visas 3 kodifikācijas saskan tai ziņā, ka paredz zemnieku jeb pagasta tiesas nodibināšanu un tās sastāvu. Strutelē tiesa sastāv no 7 resp. 5 locekļiem, ko sauc par tiesniekiem: 3 saimniekiem, 2 vagariem un 2 muižas meijeriem. Lindē un Birzgalē no 3: viena saimnieku kārtas tiesneša, kas ir tiesas priekšsēdētājs (virsnieks), un 2 viņa biedriem — desmitnieka un muižas uzrauga. Turpretim nezināmais Tiesas likumu formulārs nenosaka, no kādām pagasta ļaužu, resp. amata vīru aprindām var būt tiesnesis (Rechtsfinder) un 2 tiesas spriedēji jeb piesēdētāji (Beysitzer oder Rechtssprecher). Tā tad šē dzimtkungs atstājis sev pilnīgu brīvību tiesas sastāva iecelšanā un atcelšanā; turpretim Lindē un Birzgalē tiesnesi ievēlē pagasta saimnieki ar balsu vairākumu uz 3 gadiem, bet desmitnieki kā muižnieka pārstāvji piedalās tiesas sēdēs „pa kārtām“. Tā tad saimnieku vēlētais tiesas priekšsēdētājs vismaz principā nebija atceļams, kamēr beidzās viņa amata gadi. Pagasta tiesas sēdes notiek muižā vai nu ik sestdienas (Smuku muižā, Vormē, arī formulārā), vai pārsestdienas (Lindē un Birzgalē) vai pēc vajadzības (Strutelē). Tiesa pieņem spriedumu vienprātīgi vai ar balsu vairākumu („pēc tā lielāka pulka padoma“).

Pagasta tiesa var vainīgam piespriest: Lindē un Birzgalē ne vairāk par 30 pātagas sitieniem, izņemot zagļus, ko soda ar 30 žagariem; Strutelē ne vairāk par 20 pātagas sitieniem vai 6 pāriem rīkšu. Tiesas

¹⁴ Sal. A. švābe, Pagasta vēsture, I, lpp. 296—319, 384—93.

¹⁵ Vormē šilderiem (t. i. šķilteriem jeb vagara palīgiem) un meža Kristapam (t. i. mežsargam).

likumu formulārs atļauj šādus sodus: nolūgšanos tiesas priekšā, rokas bučošanu, cietumu, sītienu ar tievu koku (Stockschläge) vai plenīcu (Hiebe mit der Plennitz) un bērnu rīkstes. Pagasta tiesas spriedumu apstiprina dzimtkungs, bet viņa prombūtnē īpaši iecelts muižas ierēdnis, kas var tikai sodu mīkstināt, ne pastiprināt. Muižas uzraugiem (muižkungam, skrīverim, vagaram, jātniekam u. c.) paliek mājas pārmācības tiesības — sodīt muižas darbiniekus un lieciniekus līdz 5 sītienu ar tievu koku. Bēt pārlieku bargi sodīts darbinieks var uzraugu sūdzēt pagasta tiesai. Atkārtota nodarijuma gadījumā vainīgo apcietina un nodod pagasta tiesai. Muižkungs vai cits kāds uzraugs nevar uzlikt mīkstus sodus tiesnešiem, vagariem un jātniekiem (šķilteriem). Viņus var sodīt vienīgi tiesa ar naudas vai cietuma sodu. Tikai liela nozieguma dēļ atceļot no amata arī šādu bijušu amata vīru var sodīt parastā kārtā. Tiesas vīriem maksā algu un atlaiž kārtējās vai ārkārtējās klaušas. Arī Struteles likumi blakus pagasta tiesai paredz meijera un vagara mājas pārmācības tiesības sodīt laudis „par vainām pie muižas darbiem“. Smuku muižā saimniekiem jāatbild, ka gājēji laikā ierodas muižas gaitās. Vainīgo saimnieku jau pirmo reizi soda ar 20 sītienu. Tiesas un muižas uzraugu piespriestos sodus izpildīja vagars; tāpēc arī viņu tik ļoti neieredzēja zemnieki.

Protams, pagasta tiesai blakus jurisdikcijai uzlikti arī administratīvi pienākumi. Piem., Vormē tiesnieki spriež par būvēm un piešķir maizes labības aizdevumus. Tiesas likumu formulārs nosaka, ka tiesai sestdienās jāsadala ceļu klaušas un liecības, par kādām galveno kārt uzskatīja būvdarbus. Tāpat tiesnešiem bij nevien jāpārtrauga visas saimnieku un mežsargu mājas, bet arī jāatbild par viņu kārtīgu apsaimniekošanu. Īpaši uzskaitīti vēl šādi zemnieku tiesas pienākumi (§ 17): jāgādā par bāriņiem un viņu mantu, par magazīnas labību un rekrūtu naudām, par ceļiem un tiltiem, par bērnu mācībām, par pagasta slimniekiem.

Tiesas likumu formulārs met jaunu gaismu uz saimnieku stāvokli Kurzemē dzimtbūšanas beigu cēlienā. Jaunu saimnieku kādā mājā ievēl pagasta saimnieku pilna sapulce ar vienkāršu balso vairākumu. Ja kāds saimnieks nolaidīgi saimnieko, neizpilda pienākumus pret saimi, izšķērdē labību un krīt parādos, tad tiesneša vai tiesas spriedēja pienākums ir viņu pirmo reizi brīdināt, bet otru reizi nodot pagasta tiesai sodīšanai. Ja saimnieks arī pēc tam nelabojas, tad tiesa sasauc pagasta saimnieku kopsapulci un saziņā ar to lemj saimnieku izlikt no mājām (§ 10). Izliktam saimniekam vajadzēja atstāt mājās „visu to, kas pie mājas uzturēšanas pieder, un kas līdz pļaujamam laikam vajadzīgs“; tāpat viņam jāmaksā visi parādi un tikai varbūtējo mantas atlikumu viņš var paturēt kā savu īpašumu (§ 12). Visi saimnieki ir savā starpā solidāri atbildīgi pret muižu; tāpēc kādam saimniekam pametot savas mājas postā, citiem jāpilda viņa klaušas liecību veidā; viņa māju apsaimniekošanai vajadzīgās lietas iegādā no pārējo saimnieku mantas un naudas, sadalot vienlīdzīgi uz galviņām (§ 11).

Arī Lindes un Birzgales likumi nosaka saimnieku agrāro un civiltiesisko stāvokli. Pagasta tiesai jāseko tāpat kā muižas uzraugiem un desmitniekiem, lai saimnieki un kalpi pilda muižas gaitas un laikā nodod

„pagastu“, lai krogos vai pie žīdiem „aplām tērzēdami neizšķērdē savu mantu“. Ja kāds saimnieks nav cienīgs viņam piešķirtā „saimnieka goda“, tad pirmo reizi viņu brīdina desmitnieks, otru reizi tiesnesis, bet trešo reizi viņu ar tiesas spriedumu izmet no mājām un viņa „nabadzību“ sadala starp parādniekiem un mantiniekiem (§ 7, 8), resp. jauno saimnieku. Likums prasa, lai šāda saimnieka izķīlāšanai tiesa ierodas viņa mājās un tur arī notur tiesu, novērtējot un aprakstot viņa mantu, kas pēc tam tiek nodota jaunā saimnieka valdījumā, lai viņš no tās likuma noteiktā kārtībā maksātu mājas un vecā saimnieka parākus. Ja jaunais saimnieks ir vecā radnieks (dēls vai znots), tad tēva parādi jādzēš šādā kārtībā: vispirms jāsamaksā algas saimes ļaudīm, tad jānolīdzina muižas parādi un tikai pēc tam jāapmierina pārējie parādnieki, pie kam ļoti zīmīgs ir šīs likumu grāmatas noteikums, ka krogu un žīdu parādi ir uzskatāmi par negoda parādiem, un tāpēc tie atmaksājami tikai ar trešo daļu no nōminālās vērtības (§ 9). Ja turpretim jaunais saimnieks nav vecā radnieks, tad viņam tiesa piešķir trīs brīvgadus (§ 10), it kā morātorijā veidā, kura laikā viņam jāsamaksā tikai saimes ļaužu parādi no pirmā rudens ražas; turpretim muižai un citiem parādniekiem jāgaida 3 gadi, kamēr jaunais saimnieks iedzīvojas mantā. Šais nolūkos tiesa viņam piešķir uz 3 gadiem ķīlas valdījumā vecā saimnieka lopus, kamēr viņš pats pieaudzē jaunlopus. Trešā gada rudenī šie lopi tiek pārdoti, vai arī viņus par tirgus cenu patur jaunais saimnieks, pie kam par lopiem iegūto naudu tiesa ieraksta parādu grāmatā un parādniekus apmierina tai pašā kārtībā, kāda ir paredzēta 9. pantā, kad jaunais saimnieks ir izķīlātā radnieks. Turpretim likumdevējs ir saudzīgs pret tiem saimniekiem, kas iekrituši parādos kādas nelaimes vai citas nestundas dēļ. Lai parādi neuzkrātos, aizliegts naudu aizdot ilgāk par 2 gadiem. Saimnieku pabalstīšanai ar maizes vai sēklas labību grāfiene fon Mengdene ar 300 pūriem rudzu likā pamatu labības magazīnai. Bez tam saimniekiem zirgu pirkšanai viņa nodibināja īpašu fondu („naudas šķirstu“), no kura trūcīgiem vai sērgu piemeklētiem izsniedza pabalstus, kas bij atmaksājami ar nelieliem gadskārtējiem augļiem (§ 13, 14). Tāpat grāfiene Mengdene 1805. g. nodibina fondu („zaldātu jeb rekrūtu meslu“), ar ko Lindes pagasta ļaudis izpirkt no rekrūtiem. Kopā ar muižas arendātoru grāfiene šai fondā nogulda 720 sudraba rubļus, bet prasa arī no pagasta saimniekiem, krodznieku, mežsargu un amatnieku zemes līdzī ieskaitot, lai tie ikgadus nodod muižā rekrūtu meslam podu kulstītu linu, kas tiek pārdoti Lindes pagastam par labu un nauda noguldīta fondā tik ilgi, kamēr no kapitāla procentiem varēs izpirkt visu draudzī no zaldātiem.

Interesanta ir arī šīs humānās muižnieces noteiktā mantošanas kārtība zemnieku mājām. Ja atraītnē paliek ar maziem bērniem un nedodas otrā laulībā, tad tiesai jāieceļ aizbildnis (pērminders), kas par atlīdzību kopj un valda mājas bērniem par labu, kamēr vecākais dēls vai meita kļūst pilngadīgi. Tad tiesa tos ieliek par saimniekiem tēva mājās („tēvišķā“); ja blakus vecākai meitai ir arī kāds jaunāks brālis, tad māsa valda mājas tikai līdz viņa pilngadībai. Pirms kāds no mantiniekiem tiek apstiprināts par saimnieku, māte un pārējie bērni saņem savas mantojuma daļas (§ 6). Ja pēc saimnieka nāves paliek bezbērnu atraītnē, tad tiesai jāsadala mantojums un jāieliek mājās jauns saimnieks,

vispirms tādu meklējot starp nelaika tuvākiem radniekiem. Tiesa no mantojuma masas maksā muižas un citus parādus, pēc tam atraitnei piešķir viņas meitas pūru līdz ar $\frac{1}{3}$ augļiem, bet varbūtējo atlikumu kā dzelzs inventāru nodod jaunam saimniekam. Atraitne nevar prasīt meitas pūru, ja ar nelaika mantojumu nevar segt visus parādus.

Arī Struteles valsts likumos ir noteikts saimnieku stāvoklis. Tēvs var novēlēt savu māju dēlam, bet dzimtkungs apstiprina viņu „saimnieka kārtā“ tikai tad, ja viņš ir goda vīrs (§ 24, 25). Turpretim smaga pārkāpuma vai nozieguma dēļ nevien saimniekus, bet pat amata vīrus un uzraugus (vagaru, rijkuri) izliek no mājām (§ 29). Tāds pats liktenis paredzēts saimniekam, kas savas vainas dēļ iekritis parādos (§ 41). Pretēji Lindes un Birzgales plaši izveidotām mantojuma tiesībām Struteles dzimtkungs šo jautājumu nokārto ļoti nepilnīgi. Par saimnieka tiesību novēlēt māju dēlam jau runājām. Bērnu mazgadības gadījumā pagasta tiesa divos eksemplāros sastāda kustamās mantas („tēva rocības“) sarakstu, „taisni izdala“ mantojumu starp bērniem un līdz viņu pilngadībai nodod to aizbildņa valdījumā (§ 46). Par atraitnes stāvokli nekas nav teikts.

Tāpat kā Dundagā, arī Strutelē likums aizsarga saimes ļaudis, paredzēdams sodus saimniekam par gājēja algas, drānu vai bandas aizturēšanu un sliktu ēdināšanu (§ 42). No otras puses noteikti arī līgtās saimes pienākumi. Dienesta līgumi slēdzami uz trim gadiem (§ 44), un atalgojuma lielumu nospriež pagasta tiesa. Saime pakļauta saimnieka un saimnieces administratīvai varai. Par saimnieka mantai nodarītiem kaitējumiem kalpam jāatbild ar pusi no savas bandas (§ 30).

Struteles likumi satur tādas policijas tiesību normas, kas citur nav sastopamas. Aizliegts mājā vai darba vietā vieglprātīgi „dzīvot ar uguni“ (§ 47, 48); slimniekiem nav atļauts iet pie pūšlotāja, bet viņi vedami pie ārsta (§ 32); taupāmā laikā saimniekiem nav brīv lietot šaujamos ieročus (§ 34); cīņai pret trakuma sērgu suņiem jākaķ kaklā vangales (§ 33); cīņai pret lieku greznumu un izšķērdību, vecāku likumdošanas paraugu ietekmē, noteikts kāzu, kristību un bērņu dzīru ilgums un izlietojamo dzērienu mērs (§ 36—39), cits kalpiem un cits saimniekiem. Šī noteikuma pārkāpējiem draud naudas sods, pie kam par likumdevēja humāno un ētiski augsti vērtējamo personību liecina šo soda naudu izlietojuma veids: tās nododamas mācītājam „dziesmu grāmatu jeb citu labu grāmatu“ pirkšanai, grāmatas izdalāmas bērniem (§ 40). Vispār Struteles dzimtkungs ved diezgan nesaudzīgu cīņu pret pārmērīgu alkohola lietošanu, atņemdams plītniekiem mājas valdīšanu un nolikdams tos no saimnieku kārtas kalpu kārtā (§ 16). Sevišķu interesi modina noteikums, ka plītnieks uzskatāms par pašnāvnieku („slepkava pie savas pašas miesas“) un tāpēc saskaņā ar toreizējiem baznīcas likumiem nav apglabājams kapsētas svaidītā zemē, bet aprokams „bez baznīcas pulksteņu zvanišanas un dziedāšanas“ parastā noziedznieku kapu vietā — purvā (§ 17).

Juristu uzmanību pelna arī Struteles likumu grāmatas krimināltiesību normas. Likumdevējs atšķir gadījuma noziedznieku no recidivista, tišu un netišu nodarījumu, vainas lielumu un smagumu (§ 14, 15). Tiesai dota tiesība nosacīti atlaist sodus par „netišām mazām vainām“, ja notiesātais solās laboties. Likumdevējs lielāko tiesu turas pie nenoteiktām sankcijām.

Pagasta tiesai jāspriež sodi „pēc vainas lieluma un grūtības“ (§ 11), bet ne vairāk par 20 pātagas sitieniem vai 6 pāriem rīkšu. Ja vaina lielāka, tiesai „jāmeklē padoms“ pie dzimtkunga; tā tad lielākus sodus var piespriest tikai likumdevējs, jo viņš ir arī augstākais tiesnesis. Tāpat viņš izšķir lietas par nepaklausību tiesnešiem un uzraugiem (§ 26). Bez tam muižas uzraugiem ir tiesības mājas pārmācības kārtībā sodīt darbiniekus par klaušu darba disciplīnas pārkāpumiem ar 5—6 pātagas cirtieniem, bet pretošanās gadījumā pat ar 4 pāriem rīkšu. Salīdzinot ar Vidzemē tai pašā laikā spēkā esošo sodu sistēmu, jāatzīst, ka Strutelē pagasta tiesa sodīja noziedzniekus humanāk nekā Vidzemē muiža savus zemniekus mājas pārmācības kārtībā.

Saturs

A. Teksti:

1. Struteles valsts likumi (1793)	5
2. Smuku muižas likumi (1798)	10
3. Lindes un Birzgales pagasta darbi un klausišana (1796)	12
4. Lindes un Birzgales zemnieka jeb pagasta tiesa (1805)	15
5. Likumi Vormes ļaudīm (1806)	20
6. Tiesas likumi	22
Verordnung	25
7. Priekšraksts vagariem (1802)	29
8. No desmitnieku pieklājumiem	32
9. Likumi Dundagas valsts desmitniekiem (1816)	34
B. Paskaidrojumi	39